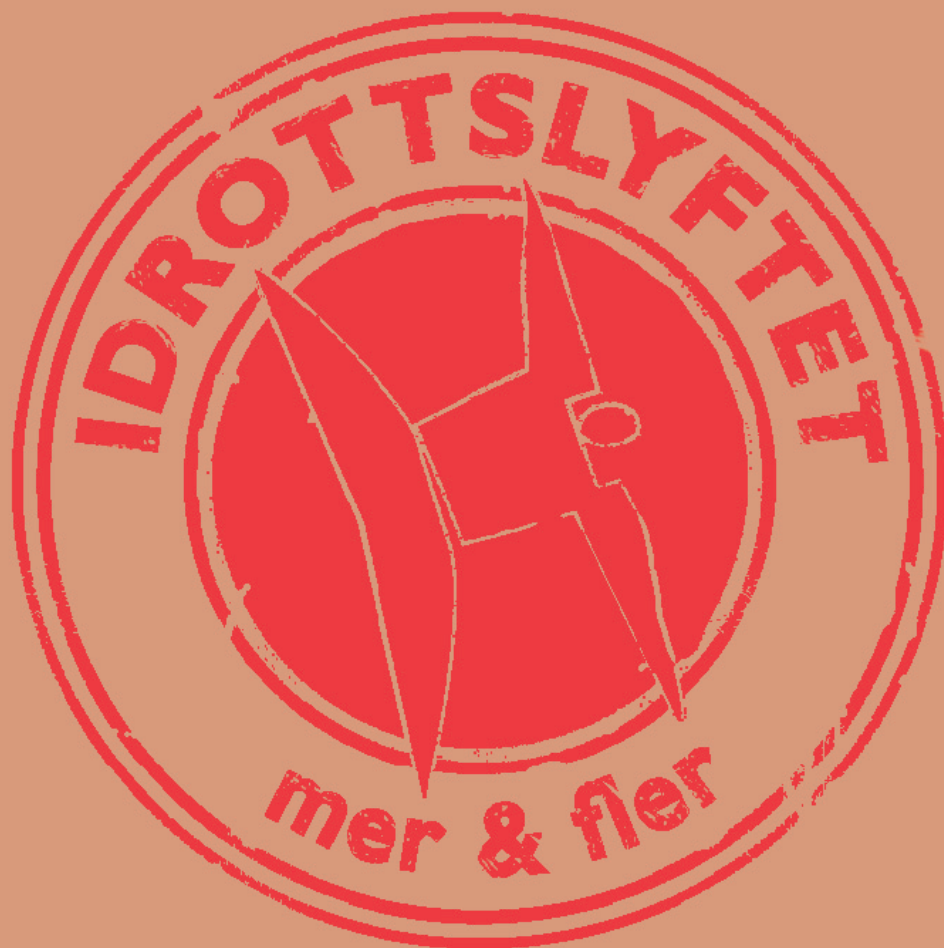

Dörrarna öppnade för mera

En studie om idrottsprofilerad utbildning i grundskolan

Information om Idrottslyftets utvärderings- och forskningsinsatser

Genom regeringens satsning, kallad ”Idrottslyftet”, fick den svenska idrottsrörelsen under perioden 2007 – 2011 möjlighet att genomföra den hittills största satsningen någonsin för att utveckla barn- och ungdomsidrotten. Idrottsrörelsen har sammanlagt fått två miljarder kronor för att öppna dörrarna till idrotten för fler barn och ungdomar och utveckla verksamheten, så att de väljer att idrotta längre upp i åldrarna. Arbetet skulle utgå från ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv och genomsyras av riktlinjerna i ”Idrotten vill”.

Självklart är det viktigt att en satsning av denna storleksordning följs upp och utvärderas. Riksidrottsstyrelsen tog därför i ett tidigt skede beslut om en forsknings- och utvärderingsplan, som bestod av följande tre delar:

1. Redovisningar och rapporter

Samtliga specialidrottsförbund, distriktsidrottsförbund och SISU-distrikt har varje år fått lämna in statistiska uppgifter samt en beskrivning av sitt arbete kring Idrottslyftet till RF. Dessa uppgifter har därefter sammanställts av RF och mynnat ut i en rapport som årligen skickats in till regeringen. Dessa rapporter finns att ta del av på följande länk: <http://www.rf.se/Vi-arbetar-med/Politiskafragor/Idrottslyftet/Rapporter/>.

2. Extern utvärdering

Syftet med den externa utvärderingen har varit att på ett så objektiva sätt som möjligt beskriva och diskutera hur idrottsrörelsen uppnått Idrottslyftets mål och syften. Den har pågått löpande under stora delar av satsningen och tagit sin utgångspunkt i förbundens egna mål och strategier och vilka genomslag dessa fått på föreningsnivå. Detta för att bland annat få fram en generell bild av vad valda strategier och metoder resulterat i. Dessa erfarenheter är viktiga att ha med i det fortsatta utvecklingsarbetet.

För att genomföra den externa utvärderingen har RF anlitat sex lärosäten samt två konsultföretag, varav det ena gjort en överläsning av samtliga sju utvärderingar för att finna gemensamma slutsatser.

3. Forskning om barn- och ungdomsidrott

RF och tillhörande förbund har genom en rad tidigare forsknings- och utvärderingsprojekt ökat sin kunskap om hur idrottsverksamheten fungerar. Ytterligare kunskap om idrottens betydelse för både individer och samhälle, som bygger på en väl dokumenterad bild av verkligheten, är viktig.

Som ett led i denna strävan utlyste RF i samarbete med CIF under våren 2009 forskningsmedel till vetenskapliga studier, som skulle ta sin utgångspunkt i frågeställningar med anknytning till idédokumentet ”Idrotten vill” eller till Idrottslyftets mål och syften. 12 forskningsprojekt beviljades medel.

När detta skrivs i mars 2012 är alla utvärderingsrapporter samt 8 av 12 forskningsrapporter klara. Alla färdiga rapporter presenteras på www.rf.se/idrottslyftet. För att det ska synas att rapporterna ingår i Idrottslyftets utvärderings- och forskningsserie har RF valt en enhetlig layout. Några innehållsmässiga och språkliga justeringar har dock inte gjorts, utan detta ansvar har överlämnats till respektive rapportförfattare.

Med förhoppning om att dessa rapporter bidrar till eftertanke och utveckling av er verksamhet!

Erik Strand
Generalsekreterare
Riksidrottsförbundet

Innehållsförteckning

Bakgrund	5
Syfte och frågeställningar	6
Teoretisk ansats	6
Bourdieu's begrepp	6
Genusperspektiv	7
Delstudie 1: Omfattningen, inriktningen och organisationen	8
Metod	8
Empiriskt material.....	9
Bearbetning och analys.....	9
Metodreflektion.....	10
Resultat	10
Omfattning och inriktning.....	10
Organisation.....	10
Kännetecknande för skolorna med idrottsprofil.....	11
Eleverna.....	14
Undervisande personal.....	14
Samverkan med idrottsrörelsen.....	16
Reflektioner delstudie 1	16
Delstudie 2: Elever och lärare inom fotbollsprofilerad utbildning	18
Empiriskt material.....	19
Beskrivning av de fyra skolorna	19
Resultat.....	20
Fotbollsprofilens krav och innehåll	23
Jämförelse mellan fotbollsprofil och klubbfotboll	25
Genusperspektiv på fotbollsprofil.....	27
Reflektioner delstudie 2	29
Avslutande reflektioner	31
Referenser	32

Bakgrund

Den svenska idrottsmodellen innebär att barn och unga idrottar i föreningsregi på sin fritid medan den frivilliga idrotten i exempelvis England och USA ofta organiseras av skolorna (Bairner, 2010). Den svenska idrottsrörelsen har dock alltid samarbetat med skolan och hoppats att där kunna få hjälp med rekrytering och träning (Olofsson, 2007). Ett av de tydligaste samarbetena har varit genom idrotts-gymnasierna som introducerades i början av 1970-talet i ett fåtal idrotter för ett fåtal elever med elitambitioner. Sedan mitten av 1990-talet har det skett en snabb och kraftig expansion på detta område och sannolikt omfattas numera mer än var tionde gymnasieelev i cirka 75 procent av landets kommuner av verksamheten (Ferry & Olofsson, 2009; Lund, 2010).

Även inom grundskolan har det skett en markant ökning och breddning av utbudet av fysiska aktiviteter och idrottsinslag (Olofsson, 2005; 2007; Eriksson, 2007). Denna förändring har inneburit att idrottsaktiviteterna inom den svenska skolan har förändrats och numera är så mycket mer än enbart det obligatoriska ämnet idrott och hälsa. Till viss del kan det ökade utbudet förklaras av skolförordningen om att alla elever ska erbjudas fysisk aktivitet inom ramen för skoldagen (Skolverket 2003a;b) och statens satsning på Idrottslyftet och Handslaget. Förändringen beror dock främst på en ökad valfrihet och en marknadsanpassning av det svenska skolsystemet, som medfört en ökad konkurrenssituation på skolmarknaden. Denna förändring kan ses som en direkt effekt av utbildningsreformerna under 1990-talet som radikalt förändrade det svenska skolsystemet (Lundgren, 2002). Bland annat förändrades skolsystemet genom att möjligheterna till att etablera fristående skolor ökade (se t.ex. Johnson & Lindgren, 2010; Lund, 2006; Lundgren, 2002) och att skolorna fick större möjligheter till att skapa lokala profiler och kurser (Lund, 2007; Olofsson, 2008). Ett utfall av det förändrade skolsystemet är att förekomsten av olika fysiska aktiviteter har ökat.

En stor del av det nya utbudet av fysiska aktiviteter i både grund- och gymnasieskolan är förekomsten av det som internationellt benämns som *School Sport*, nämligen att elever

under skoltid har idrottsträningar som en del av skoldagen. I ett svenskt perspektiv kan *School Sport* användas som ett sammanfattande begrepp för den undervisning som innebär att eleverna erbjuds idrottsträning under skoldagen och som sker inom ramen för en idrottsprofilerad utbildning. I grundskolan avses då främst den undervisning som sker inom det som kallas idrottsprofil, medan det för gymnasieskolan avses undervisningen som är kopplad till ämnet specialidrott.

I många länder (t.ex. Australien, Belgien, Finland, Kanada, Nederländerna) finns det sedan en tid tillbaka nationella strategier för hur skolor skall kunna erbjuda unga idrottare möjligheten till att kombinera studier med en satsning på idrott (t.ex. Metsä-Tokila, 2002; Radtke & Coalter, 2007). I Sverige finns också ett nationellt system för att kombinera idrott och studier på gymnasienivå sedan försöksverksamheten med idrottsprofilerad gymnasieutbildning startade 1972. Genom den gymnasiereform som genomfördes hösten 2011 har utbudet av specialidrott ytterligare reglerats, begränsats och fått en tydligare elitidrottskaraktär genom skapandet av de nationellt godkända idrottsutbildningarna (NIU) vid sidan av de redan etablerade riksidrottsgymnasierna (RIG). Samtidigt har också idrottsrörelsens inflytande genom reformen blivit större, då de olika specialförbunden utöver att bestämma över vilka skolor som får erbjuda utbildning för elitidrottare också bestämmer vilka elever som skall antas till utbildningarna (Lund, 2010).

För grundskolan finns det däremot inte någon uttalad nationell strategi eller system som reglerar utbudet och innehållet av den idrottsprofilerade utbildningen, till skillnad mot exempelvis i Tyskland (Radtke & Coalter, 2007). I grundskolan är utbudet av olika profiler och inriktningar lokalt beslutade och reglerade. Grundskolan har inte heller ett specifikt ämne liknande gymnasieskolans specialidrott för verksamheten. I stället kan skolorna utnyttja det utrymme som finns inom ramen för skolans respektive elevens val (SFS 2010:800). Genom att göra detta kan skolorna erbjuda sina elever *School Sport*.

Medan idrottsprofilerad utbildning i gymna-

sieskolan är väl studerad under flera decennier är situationen inom grundskolans idrottsprofileringar sparsamt studerat. Av Erikssons studie (2007) framgår att 17% av mellanstadieskolorna och 34% av högstadieskolorna erbjöd någon slags idrottsprofil år 2007. Ett utbud som Eriksson menar hade ökat sedan år 2000 och som sannolikt fortsätter att öka. Det är mot den här presenterade bakgrunden vi i den här studien riktar fokus mot idrottsprofilerad utbildning i grundskolan och dess deltagare, eleverna, lärarna och skolledarna.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna studie är att bidra med kunskap om idrottsprofilerad utbildning i grundskolan. Den består av två delstudier – dels en kvantitativt inriktad nationell kartlägningsstudie, dels en kvalitativt inriktad intervjustudie i fyra skolor med fotbollsprofil.

I delstudie 1 analyseras grundskolans idrottsprofilerade utbud varvid vi besvarar frågor om omfattningen och inriktningen av det idrottsprofilerade utbudet i den svenska grundskolan. Följande frågor skall försöka besvaras:

- Hur är idrottsprofilerna organiserade?
- Vad kännetecknar skolor som erbjuder en idrottsprofil?
- Vilka är eleverna som deltar i idrottsprofilerna?
- Vilka är det som undervisar i idrottsprofilerna?
- Hur sker samverkan med idrottsrörelsen genom idrottsprofilerna?

I delstudie 2 är syftet att analysera flickors, pojkars och lärares erfarenheter och uppfattningar om fotbollsprofilerad utbildning i grundskolan.

Frågeställningar:

- Vad påverkar elevers och lärares val att arbeta med fotboll i grundskolan?
- Vilka uppfattningar har elever och lärare om mål och innehåll för undervisningen i fotboll och vilka förväntningar finns på eleverna?
- Vad anses värdefullt för elever och lärare med fotboll i skolan?

- Hur uppfattas skolans fotbollspraktik i förhållande till föreningsdriven fotbollspraktik?
- Hur kommer genus till uttryck i skolans fotbollsprofil?

Teoretisk ansats

I denna studie är vår teoretiska inspiration hämtad från den franske utbildningssociologen Pierre Bourdieus teorier och begrepp. Studien har vidare ett genusperspektiv.

Bourdieu's begrepp

I två av sina publicerade arbeten har Bourdieu (1978;1988) speciellt behandlat idrott som fenomen och dragit upp riktlinjerna för ett idrottssociologiskt program. I den första texten (1978) beskriver Bourdieu bland annat hur idrotten flyttade in i de engelska public schools på 1800-talet och där omvandlades från spel och lekar för folket till en reglerad kroppslig träning, d.v.s. till det som vi idag känner som tävlingsidrott. Vidare beskriver han i texten att det sker en kamp inom fältet av idrottsutövande över vad som är legitimt idrottande och vad idrottens funktion skall vara. Bourdieu (1978) menar också att den moderna idrotten är en del av det rådande moraliska idealet som finns inom den dominerande klassen.

I den andra texten (1988) beskriver Bourdieu att utbudet av olika idrotter hänger ihop med utbudet av olika sociala positioner och att distributionen av idrottspraktiker kan ses som ett resultat av två motsvarande rum: ett utbudsrum och ett efterfrågerum. Bourdieu menar också att valet av idrott inte är slumpmässigt fördelade utan att en idrott vid varje tillfälle kan karaktäriseras utifrån det dominerande sättet den används på och att den därmed bedöms utifrån det då rådande samhället. Detta innebär att en idrott har olika mening hos olika individer och att den kan ändra betydelse. Nyckelbegrepp i Bourdieus teoretiska verktygslåda är *fält*, *kapital* och *habitus* (Broadly, 1990). I denna rapport kommer framförallt begreppen kapital och habitus användas för att försöka förstå vad det är som påverkar utbudet och inriktningen av idrottsprofiler i grundskolorna och vilka elever och lärare som deltar i verksamheten.

Begreppet *kapital* kan förklaras som det som erkänns värde och det finns en marknad för (Bourdieu, 2004). Kapital finns i olika former exempelvis kulturellt, socialt eller idrottsligt (Trondman, 2005). Men ett innehav av kapital kan också konverteras under vissa omständigheter och det som slutligen avgör ett visst kapitals värde är utifrån hur det värderas av deltagarna på fältet (Broady, 1998). Detta innebär att ett innehav av kapital kan värderas som värdefullt inom ett område medan det inte behöver göra det på ett annat (Bourdieu & Passeron, 1979). Genom använda kapitalbegreppet kan vi i vår studie belysa och analysera det som erkänns värde inom idrottsprofilerna.

Habitus är ett system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen (Bourdieu, 1990). Habitus är samtidigt en produkt av historien och kan ses som resultatet av de sociala erfarenheter, kollektiva minnen, sätt att röra sig och tänka som ristats in i människors kroppar och sinnen (Broady, 1998). Vidare är habitus ett förkroppsligat kapital och påverkar hur man står, pratar, går och därigenom tänker och känner (Bourdieu, 1990). Utfallet av en individs habitus kan bland annat uttryckas genom valet av mat, dryck och litteratur men också genom valet av utbildning eller deltagande i olika idrotter. Bland annat Lund (2006) har visat att elevernas habitus påverkar valet av skola och utbildning. Lund exemplifierar också detta specifikt inom idrottsutbildningar med att det för en elev som är duktig i idrott och därigenom har ett starkt "idrottsligt habitus", blir fullt legitimt och rimligt att söka sig till en idrottsutbildning (Lund, 2006).

Vårt sätt att använda habitus får stöd i Bourdieus påstående om att valet av idrott inte är slumpmässigt fördelat i det möjliga utbudet av idrotter utan att det istället är klasshabitus som avgör vilken mening idrotten tillskrivs och vilka vinster som kan fås av att delta (Bourdieu, 1988). I och med att habitus genererar de rimliga och förnuftiga beteendena som är möjliga kan begreppet vara till hjälp i våra analyser av vilka eleverna och lärarna som deltar i undervisningen är.

Genusperspektiv

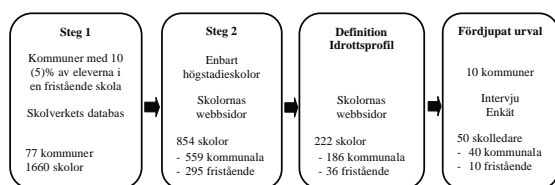
Genusperspektivet i vår studie utgår från Bourdieus begrepp *symboliskt våld*. Bourdieu har i några arbeten belyst betydelsen av kön. Främst har analysen handlat om hur den manliga dominansen i samhället reproduceras. Han benämner det doxans paradox, vilket innebär att världsordningen i stort sett accepteras sådan den är (Bourdieu, 1999). Hur den manliga dominansen genomdrivs och genomlids menar Bourdieu är exempel på en paradoxal underkastelse och ett resultat av, det han kallar, ett *symboliskt våld*. Detta är ett milt omärkligt våld som utövas på symbolisk väg genom kommunikation, kunskap, erkännande eller känslor. Kraften utövas av en symbolisk princip genom exempelvis ett språk (uttal), en livsstil (ett sätt att tänka, tala och handla) eller annan särskiljande egenskap. Bourdieu menar att den manliga ordningens styrka märks på att den inte behöver rättfärdigas eller uttalas.

Den manliga dominansen i idrottsvärlden är ett exempel på symboliskt våld. En omfattande internationell och nationell forskning har visat hur idrotten oavsett samhälle har utformats och reglerats av män för män samt hur tävlingsidrotten historiskt utvecklats i nära koppling till maskulina värden (Olofsson, 1989; Hargreaves, 1994; Wright 1999, Larsson 2001; Andreasson, 2007). Studier inom barn- och ungdomsidrotten har visat att pojkar och maskulinitet kan ses som en norm som flickor förväntas anpassa sig till. I en lagidrott som fotboll hålls flickor och pojkar ofta isär utifrån kön, inte bara i tävlingssammanhang utan också i träning vilket får betydelse för socialisationen, bland annat för de sociala relationerna som etableras bland flickor och pojkar (Eliasson, 2009; 2011). Med genusperspektiv belyser vi såväl utbredningen av flickor och pojkar inom idrottsprofiler samt av manliga och kvinnliga lärare inom dessa som hur genus kommer till uttryck i fotbollsprofiler och vilken betydelse det har för elevers och lärares erfarenheter.

Delstudie I: Omfattningen, inriktningen och organisationen

Metod

Läsåret 2009/10 fanns det 4660 grundskolor varav 709 fristående (26%) i Sverige. Då detta var alltför många för att en totalundersökning skulle kunna vara praktiskt möjlig att genomföra har ett urval av skolor till denna studie gjorts i ett flertal steg (figur 1).

Figur 1 Schematisk bild av design och genomförande av delstudie 1.

Tidigare mindre studier med skolledare genomförda av bl.a. Olofsson (2008) har visat att en anledning till att skolor valt att profilera sig mot idrott är för att kunna konkurrera med de fristående skolorna. I det första steget användes därför Skolverkets tillgängliga databaser för att avgränsa antalet kommuner till de kommunerna som hade minst 10% av eleverna vid en fristående skola (totalt 11% av Sveriges grundskoleelever). För de mindre kommunerna (12 500 – 25 000 invånare) sänktes gränsen till 5% av eleverna på grund av att ingen kommun uppfyllde det inledande kravet. Totalt fanns då 77 kommuner med sammanlagt 1660 skolor kvar.

I ett andra steg avgränsades antalet skolor ytterligare till de skolor som hade undervisning i årskurs 7-9. Anledningen till detta var att det verkade vara vanligare att det är under de senare åren av grundskolan som en profilering av skolan sker. 854 skolor, 559 kommunala och 295 fristående fanns då kvar.

För att kunna sammanställa information över vilka profiler de 854 skolorna erbjud har kommunernas och skolornas webbsidor använts som underlag. Det finns inte några vedertagna och gemensamma begrepp eller namn för de olika profileringar som erbjuds och i denna studie har vi därför valt att kategorisera de

skolor som erbjuder utbildning enligt följande definition som idrottsprofilerade:

Skolorna skall ha en uttalad idrottsprofilering och/eller speciella klasser med idrottsinriktning. Detta innebär att de skolor som enbart erbjuder idrott som ett av många områden inom elevens val inte räknas som en idrottsprofilerad utbildning.

Till en fördjupad analys av organisationen av de idrottsprofilerade grundskolorna valdes 50 skolor, 40 kommunala och 10 fristående, i tio kommuner ut. Urvalet av kommuner skedde utifrån spridningen över landet, storleken på kommunerna och Skolverkets indelning av landets kommuner i olika grupper beroende på strukturella egenskaper såsom befolkning, pendlingsmönster och näringslivsstruktur (figur 2).

Figur 2 De fördjupade urvalets tio kommuner.

Det slutgiltiga urvalet av de 50 skolorna gjordes utifrån huvudmannaskap och för att en så stor variation i inriktningen av idrottsprofiler som möjligt skulle representeras (tabell 1).

Tabell 1 De tio utvalda kommunerna, det totala antalet skolor i respektive kommun samt det fördjupade urvalet

Kommun	Högs- tadie skolor	Idrottsprofilerade		Urval	
		Komm- unal	Fristä- ende	Komm- unal	Fristä- ende
Göteborg	75	15	1	5	1
Stockholm	121	23	4	11	2
Helsingborg	30	8	2	4	1
Karlskrona	12	5	2	3	1
Norrköping	18	5	2	3	1
Sundsvall	18	5	2	3	1
Umeå	18	6	1	3	1
Uppsala	28	12	0	6	0
Östersund	13	1	1	1	1
Kalix	2	1	1	1	1
Totalt	335	81	16	40	10

Empiriskt material

Till den inledande kartläggningen av förekomsten av idrottsprofilerade grundskolor har den information som presenterats på kommunernas och skolornas webbsidor använts som underlag. För sammanställningen av informationen som presenterats på webbsidorna har ett kategoriseringsdokument skapats där det för varje skola har markerats *skolnamn, huvudman, årskurser, inriktning/profilering, idrottsutbud* samt *kontaktuppgifter till skolledare*.

För samtliga 77 kommuner och 222 skolor med idrottsprofil har även data sammanställts från Skolverkets internetbaserade resultat- och kvalitetsinformation system (SIRIS). Uppgifterna bygger på statistik över samtliga elever som våren 2010 gick i årskurs nio och består av antalet flickor och pojkar, elevernas nationella bakgrund, föräldrarnas högsta utbildningsnivå, elevernas genomsnittliga meritvärde (GSM), andelen behöriga elever samt andelen elever som uppnått alla mål i grundskolan.

I den fördjupade analysen av de 50 strategiskt utvalda skolorna består det empiriska materialet av telefonintervjuer med skolledare samt efterföljande enkäter. Intervjuerna genomfördes via telefon under hösten 2010 och varade mellan 13 och 37 minuter. Efter godkännande från skolledarna spelades intervjuerna in och sparades i mp3 format. Två av de utvalda skolorna avböjde att delta i studien då de lagt ner sina idrottsprofiler under terminen och ersattes då med skolor från den aktuella kommunen. Intervjuerna var semistrukturerade och behandlade frågor allmänt om skolan, organisationen av idrottsprofilen samt målsättning och syfte med profileringen.

Enkäten som användes var elektronisk och skickades ut med e-post till de intervjuade skolledarna under januari 2011. 38 av skolledarna besvarade enkäten vilket gav en svarsfrekvens på 76%. Två av skolledarna avböjde uttryckligen att besvara enkäten, en på grund av tidsbrist och en på grund av avslutad tjänst. Frågorna i enkäten hade färdiga svarsalternativ, svarsalternativ på en skala där ytterligheterna var angivna samt öppna frågor. Frågeområdena som behandlades i enkäten var frågor allmänt om skolan, idrottsprofilens

organisation och lärare och elever i idrottsprofilen.

Tabell 2 Tillgänglig data från de 50 skolledarna, antal

Kommun	Intervju	Enkät
Göteborg	6	5
Stockholm	13	10
Helsingborg	5	4
Karlskrona	4	3
Norrköping	4	3
Sundsvall	4	2
Umeå	4	3
Uppsala	6	4
Östersund	2	2
Kalix	2	2
Totalt	50	38

Bearbetning och analys

Uppskattningen av omfattning och inriktning av idrottsprofilerade grundskolor utgår från den information som sammanställts från kommunernas och skolornas webbsidor. Med det tillgängliga materialet från SIRIS har analyser och jämförelser mellan kommunala och fristående skolor, samt mellan olika profilinriktningar gjorts.

Till bearbetningen och analysen av intervjuerna med skolledarna skapades ett kategoriseringsdokument där citat från de inspelade intervjuerna och minnesanteckningarna från intervjuerna skrevs in utifrån frågeområdena i intervjuguiden. Efter genomläsningar av citaten har svaren sammanställts utifrån återkommande teman i skolledarnas utsagor för att kunna jämföras och presenteras i skrift.

Enkätsvaren har bearbetat och analyserats genom jämförelser av skillnader och likheter mellan skolor med olika huvudmannaskap och profilinriktningar. Svaren på de öppna frågorna i enkäten har sammanställts och kategoriserats utifrån återkommande teman innan jämförelser och beräkningar kunnat göras.

Den statistiska bearbetningen av materialet har skett med hjälp av SPSS ver 19.0 och Microsoft Office Excel 2007. För hypotestestningar av frekvenser har Chi-2 tester använts och vid testning av skillnader i genomsnittliga meritvärde har t-tester utförts. Signifikansnivån valdes i studien till 95% ($p < 0.05$).

Metodreflektion

Till denna studie har ett urval av kommuner och skolor gjorts. Resultatet som studien ger gäller därför framförallt för de kommuner som ingår i studien, d.v.s. kommuner där minst 10% av eleverna gick i en fristående skola läsåret 2009/10. Urvalet som representeras av kommuner från hela landet och är från olika kommungrupper talar för att resultatet skulle vara överförbart på landets övriga kommuner. Statistiken från SIRIS möjliggör endast jämförelser av skolor, inte olika profilinriktningar. Denna information används därför primärt för att klargöra vad som kännetecknar en skola som erbjuder en idrottsprofil.

Resultat

Omfattning och inriktning

Ett av delstudiens övergripande syften är att belysa hur omfattande den idrottsprofilerade utbildningen är inom den svenska grundskolan. Resultatet visar att 222 skolor, 186 kommunala och 36 fristående skolor uppfyller studiens definition av idrottsprofilerad utbildning. Detta motsvarar 26% av högstadieskolorna i de 77 kommunerna. Sett till huvudmannaskap är förekomsten betydligt vanligare bland de kommunala skolorna där var tredje skolan erbjuder en idrottsprofil jämfört med drygt var tionde av de fristående ($p < 0.05$), (tabell 3).

Tabell 3 Högstadieskolor och idrottsprofiler fördelat på kommungruppsindelning och huvudmannaskap, antal

Kommungrupp	Högstadieskolor			Idrottsprofiler	
	Kommuner	Kommunala	Fristående	Kommunala	Fristående
Storstäder	3	143	98	41	6
Förortskommuner	26	136	75	48	9
Större städer	15	174	78	70	14
Pendlingskommuner	7	22	13	6	2
Övriga kommuner	26	72	41	21	5
Totalt	77	547	305	186	36

Framförallt finns det två inriktningar av idrottsprofilerna, en bred och en specifik. 48% av skolorna har en bred inriktning som kan beskrivas som en fördjupning av ämnet idrott och hälsa eller ett smörgåsbord av fysiska ak-

tiviteter och idrotter. Skolorna med en specifik idrottsprofil erbjuder istället träning i en eller flera specialidrotter. Det förekommer att skolorna erbjuder båda inriktningarna samtidigt, men totalt sett är en eller flera specialidrotter vanligast förekommande (63%), (tabell 4).

Tabell 4 Inriktningarna på idrottsprofilerna, antal*

	Bred idrottsprofil	Specifik idrottsprofil
Kommunal	89	121
Fristående	18	19
Totalt	107	140

* Samma skola kan erbjuda båda inriktningarna.

31 olika idrotter finns representerade inom de idrottsprofiler skolorna erbjuder sina elever. Lagidrotterna dominerar och fotboll erbjuds av närmare hälften av alla skolor (48%). Bland de individuella idrotterna är dans, friidrott, hästsport och simning vanligast (tabell 5).

Tabell 5 Det vanligast idrotterna som erbjuds, procent och antal

Lagidrotter			Individuella idrotter		
	%	n		%	n
Fotboll	48	107	Dans ¹	9	21
Ishockey	14	31	Friidrott	6	13
Innebandy	11	24	Hästsport	5	11
Basket	8	18	Simning	4	9
Handboll	8	17	Golf	3	7
Bandy	1	3	Tennis	3	7
Volleyboll	1	2	Konståkning	3	6

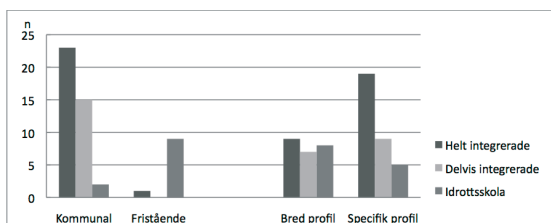
I vårt urval förekommer också i 8% (18) av skolorna följande övriga idrottsinriktningar: 7 Fysträning, 5 Badminton, 5 Gymnastik, 4 Bordtennis, 3 Jibbing/Inlines/BMX, 3 Kampsport, 2 Alpin skidåkning, 2 Amerikansk fotboll, 2 Boxning, 2 Femkamp, 1 Cirkus, 1 Gruppträning, 1 Kajak, 1 Längdskidor, 1 Segling, 1 Simhopp, 1 Friluftsliv.

¹ Dans skiljer sig från övriga inriktningar då de även kan förekomma på skolor med en kultur eller estetprofil. I denna studie ingår dans endast om skolan har skrivit fram inriktningen som en idrottsprofil.

Organisation

Hur skolorna har valt att organisera sina idrottsprofiler skiljer sig åt. Vissa skolor är rena idrottsskolor där alla elever deltar i idrottsprofileringen, medan andra erbjuder idrottsprofileringen som en eller flera profilinriktningar på skolan. Vidare har vissa skolor valt att delvis integrera idrottseleverna genom att organisera speciella idrottsklasser, medan andra skolor helt integrerat idrottselever i ”vanliga klasser”.

I de 50 närmare granskade skolorna är det på de kommunala skolorna och skolorna med en specifik idrottsprofil vanligast att eleverna är helt integrerade och går i "vanliga klasser". På de fristående skolorna är det istället vanligast att hela skolan har en idrottsprofil. För skolorna med en bred idrottsprofil är valet av integrering spritt mellan alla tre alternativen (figur 3).

Figur 3 Idrottslevernans integrering utifrån huvudmannaskap och inriktningen av idrottsprofil*.

* Samma skola kan ha både bred och specifik idrottsprofil.

Valet av strategi för att integrera eleverna bestäms lokalt och verkar framförallt vara beroende av storleken på skolan, skolans tillgångar på idrottslokaler och antalet idrottselever. Några av de intervjuade skoledarna lyfter också fram att man valt att eleverna skall gå i vanliga klasser för att de upplevt det negativt med att ha alla idrottseleverna samlade i en klass. T.ex.

Har ändrat från idrottsklass på grund av negativa erfarenheter ... Inga positiva erfarenheter av att ha idrottseleverna i samma klass, blev stökigt, bättre att sprida ut eleverna (Fristående skola, Storstad).

I början hade vi rena idrottsklasser, men det blev väldigt segregerat, bra för idrottseleverna men inte bra för skolan, de får egna villkor, risk för orättvisa (Kommunal skola, Storstad).

Andra skoledare anger istället att de valt att låta idrottseleverna gå i vanliga klasser för att det inte skall bli för många pojkar i en och samma klass. T.ex:

Tidigare hade vi idrottsklass, men det blev en övervikt av pojkar i klassen och sammansättningen gynnade inte övriga ämnen, det var bra på fotbollstimmarna men annars var det ingen positiv grupp, resultaten och harmonin blev inte den bästa (Kommunal skola, Större stad).

En baksida med fotbollsklasserna är att det inte

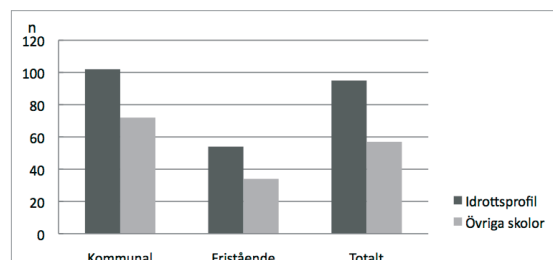
alltid blir en gynnsam kultur... en del killar får en icke önskvärd machoattityd, som inte är önskvärd, där de tar oacceptabelt stor plats, det går ut ibland över flickor (Kommunal skola, Storstad)

Gemensamt för de flesta skolornas organisation av idrottsprofilerna är att de använder tiden för elevens val som bas för sin verksamhet, men utöver detta skiljer sig tidsfördelningen mycket åt. På vissa skolor används också tiden för skolans val, på andra skolor har tiden för elevens val utökats och på några skolor sker undervisningen endast i anslutning till skolans slut/start eller delvis utanför timplanen. Någon enstaka skola byter också ut en lektion i idrott och hälsa mot undervisning i idrottsprofilen.

Vidare skiljer det sig också åt hur undervisningsgrupperna är sammansatta. Undervisningen på vissa skolor sker årskursvis medan andra undervisar årskurslöst. På vissa skolor undervisas flickor och pojkar separat, på andra gemensamt. De intervjuerna skoledarna anger att gruppindelningen främst är beroende av vilken karaktär aktiviteterna har och hur många elever som deltar.

Kännetecknande för skolorna med idrottsprofil

Gemensamt för skolorna som erbjuder idrottsprofil är att de är större än övriga skolor, sett till antalet elever. Även om spridning i antalet elever som gick i årskurs nio på någon av de 222 skolorna med idrottsprofil är stor (11-240 elever), så har skolorna signifikant fler elever än övriga skolor i de 77 kommunerna ($p < 0.05$). I genomsnitt är det 95 elever i årskurs nio på en skola med idrottsprofil jämfört med 57 elever på de övriga skolorna. Detta mönster återkommer oavsett om skolorna är kommunala eller fristående ($p < 0.05$), (figur 4). Inga skillnader finns däremot mellan skolor med en bred eller specifik idrottsprofil.

Figur 4 Antalet elever i årskurs nio uppdelat på huvudman och profil, medelvärden.

Skolornas elever

Totalt går det en signifikant lägre andel flickor på de 222 idrottsprofilerade skolorna (48%) jämfört med övriga skolor i de undersökta kommunerna (49%), ($p < 0.05$). För de kommunala skolorna finns inga skillnader i andelen flickor mellan skolor med och utan idrottsprofil, men de fristående skolorna med en idrottsprofil har en signifikant lägre andel flickor jämfört med de utan idrottsprofil ($p < 0.05$). Det är även en signifikant lägre andel flickor som går på skolor som erbjuder en specifik idrottsprofil (46%) jämfört med skolor som erbjuder en bred idrottsprofil (49%), ($p < 0.05$). De idrottsprofilerade skolorna skiljer sig också från genomsnittet med avseende på elevernas nationella ursprung. Totalt har 23% av alla elever utländsk bakgrund på skolorna med idrottsprofil jämfört med 20% på de övriga skolorna i kommunerna oavsett huvudman. Störst andel elever med utländsk bakgrund går på de kommunala skolorna med idrottsprofil 24% (15% i riket) och endast 12% av eleverna på de fristående skolorna med idrottsprofil har utländsk bakgrund (19% i riket), ($p < 0.05$). Skillnaden mellan inriktningarna är att skolorna med en specifik idrottsprofil har 27% av eleverna med utländsk bakgrund jämfört med 18% på skolorna med en bred idrottsprofil ($p < 0.05$).

Statistiken över föräldrarnas utbildningsnivå i de 77 kommunerna visar att det är en större andel av eleverna på de fristående skolorna som har föräldrar med eftergymnasial utbildning (64%), jämfört med de kommunala skolorna (51%), ($p < 0.05$). På de idrottsprofilerade skolorna finns också skillnader, då 48% av eleverna på de kommunala skolorna och 56% av eleverna på de fristående skolorna har föräldrar med eftergymnasial utbildning ($p < 0.05$). Men samtidigt finns också en större spridning i föräldrarnas utbildningsnivå på skolorna med idrottsprofil jämfört med övriga skolor ($p < 0.05$). Skillnaden mellan profilinriktningarna är att de skolor som har en bred profil har en större andel föräldrar med eftergymnasial utbildning (52%) jämfört med skolorna med en specifik profil (48%), ($p < 0.05$).

Skolornas resultat

Med hjälp av statistiken över elevernas studieprestationer kan skolorna också belysas. De 222 skolorna med idrottsprofil har en signifikant lägre GSM (genomsnittligt meritvärde), lägre andel elever som är behöriga till gymnasiet och en lägre andel elever som uppnått alla mål i grundskolan än övriga skolor i de 77 kommunerna, oavsett huvudman ($p < 0.05$). Skillnaden mellan profilinriktningarna är att skolor med en bred profil har högre resultat jämfört med skolor med en specifik idrottsprofil ($p < 0.05$), (tabell 6).

Tabell 6 Elevernas studieprestationer, medeltal

	GSM	Andelen behöriga till gymnasiet (%)	Andelen som uppnått alla mål (%)
Kommunall	205,9	85	72
Idrottsprofil			
Fristående ²	216,9	91	79
Bred idrottsprofil	209,1	88	76
Specifik idrottsprofil ³	201,2	84	70
Totalt ⁴	207,5	86	73

¹ I jämförelse med övriga kommunala skolor, $p < 0.05$

² I jämförelse med övriga fristående skolor, $p < 0.05$

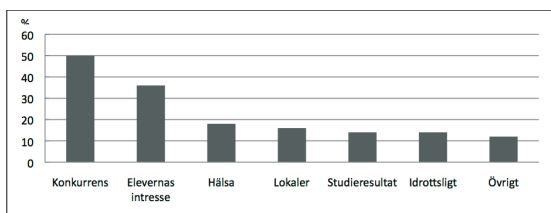
³ I jämförelse med skolor med bred idrottsprofil, $p < 0.05$

⁴ I jämförelse med samtliga övriga skolor, $p < 0.05$

Motiv till idrottsprofil

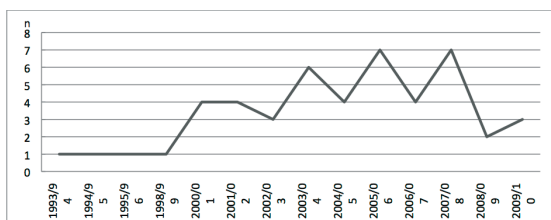
Syftet och motiven till skolornas val att erbjuda en idrottsprofil varierar. Några skolledare anger uttryckligen att motiven är för att kunna konkurrera med övriga skolor på orten och därigenom kunna rekrytera fler elever, t.ex.: *Elevminskningen ... rekrytera elever till skolan* (Kommunal skola, Större stad). Andra skolledare menar att det är för att möta elevernas intressen och därigenom ge dem en intressantare skoldag, t.ex.: *Få skolan lite roligare, ge guldkant på vardagen* (Kommunal skola, Större stad). Några skolledare poängterar hälsovinster som fås med profilen, t.ex.: *Grundaren startade skolan utifrån kopplingen mellan idrott och fysisk/psykisk hälsa* (Fristående skola, Mindre stad), medan andra lyfter fram att skolan erbjuder profilen för att eleverna därigenom kan prestera bättre i de övriga skolämnena, t.ex.: *Ingegerd Ericssons rapport om att rörelse stödjer inlärning* (Fristående skola, Större stad). Ytterligare några skolledare anger att syftet med profilen är att ge eleverna chansen att utvecklas i sin idrott och förbereda dem för en framtid som

elitidrottare, t.ex.: *Fler fotbollstimmar, 10 000 h, få fler fotbollspelare till föreningens A-lag* (Fristående skola, Storstad) och någon poängterar att skolans resurser i form av lokaler varit ett viktig motiv till starten av profilen, t.ex.: *Skolan är nära idrottsanläggningar, skog, har bra yttre förutsättningar* (Kommunal skola, Större stad), (figur 5).

Figur 5 Skolledarnas angivna motiv till att skolan profilerats mot idrott.

Till viss del verkar motiven som anges bero på tidpunkten när skolan valt att starta idrottsprofilen och vilka förutsättningar som då rådde på orten. Den första av våra 50 närmare granskade skolorna startade sin idrottsprofil läsåret 1993/94, sedan tillkom en skola per år för att i början av 2000-talet verkligen ta fart (figur 6).

Figur 6 Antal skolor som startade sin idrottsprofil respektive läsåret.

Idrottsprofil och konkurrens

Skolledarna ger en varierande bild av sina upplevelser av konkurrens mellan skolor på orten. Vissa skolledare anger att det är en otroligt stor, ”galen” situation som råder på den lokala skolmarknaden. Vissa skolledare framhåller att skolan hela tiden måste vara på tå och ligga i framkant för att överleva och att en stor del av skolornas arbete handlar om att locka till sig elever, t.ex.: *Jättestor konkurrens på orten. Framförallt mellan de centralt belägna skolorna* (Kommunal skola, Större stad). Andra anger istället att det inte råder någon konkurrens om eleverna alls i området och att skolan inte lägger ner något egentligt arbete på att rekrytera elever, t.ex.: *Ingen större konkurrens*

mellan skolorna i kommunen, utbudet av skolor med olika profiler är så stor så att ingen konkurrens finns (Fristående skola, Större stad). Specifikt inom idrottsområdet upplever inte skolledarna konkurrensen som större än inom andra profilområden, finns konkurrens är den istället närvarande inom alla områden av skolan.

Den främsta orsaken till att upplevelserna av konkurrens skiljer sig mycket åt tycks vara av geografisk karaktär. På de orter där skolorna ligger geografiskt nära varandra (t.ex. i Uppsala) eller där eleverna lätt kan ta sig till skolan på morgonen (t.ex. Stockholm) upplevs konkurrensen större, jämfört med orter där skolorna ligger långt ifrån varandra (t.ex. Umeå) eller där skolan ligger avsidet (t.ex. en specifik skola på en ö).

På en direkt fråga till skolledarna om det sker något samarbete eller samordning mellan skolorna på orten, exempelvis genom att skolorna delar upp de olika profilerna eller idrotterna mellan varandra, verkar det inte som att det förekommer i någon större utsträckning. Varje skola verkar istället fatta sina egna beslut. Den största konkurrensen tycks således finnas mellan de kommunala skolorna. Alltså inte som Olofsson (2008) studie visade, mot de fristående skolorna.

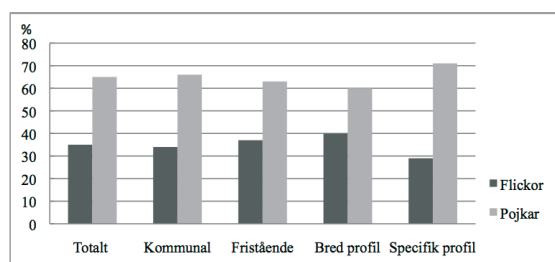
Skolledarna på de kommunala skolorna upplever istället att friskolor konkurrerar med de kommunala skolorna på ett annat sätt. Flera kommunala skolledare anger nämligen att de elever de tappat till de fristående skolorna på orten har sökt sig dit på grund av att det erbjuds en viss miljö, eller ger visst status att gå där, och att det inte är specifikt idrottsprofilen som lockar. T.ex.: *Föräldrarna väljer bort skolor och vill att eleverna skall finnas i ett visst socialt sammanhang* (Kommunal skola, Större stad).

Eleverna

Hur många av eleverna på de 222 skolorna som tillhör idrottsprofilerna har vi inga exakta uppgifter på, men utifrån svaren från de 50 skolledarna är det ungefär 40% av eleverna. Spridningen är i sammanhanget stor med 10% till 100% av eleverna. Uppdelat på huvudman är det 34% av eleverna på de kommunala skolorna och 89% på de fristående. Skillnaden mellan inriktningarna är att idrottseleverna utgör 49% på skolor med en bred idrottsprofil och 40% på skolorna med en specifik idrottsprofil. Om andelen elever som läser idrottsprofil överförs till samtliga skolor i studien skulle det innebära att uppskattningsvis 1/8 av eleverna i de 77 kommunerna deltar i den idrottsprofilerade utbildningen. För hela Sverige skulle det innebära att drygt 16000 elever per årskurs i högstadiet har en idrottsprofilerad utbildning.

Kön

Skolledarna anger att det är en lägre andel av idrottsprofilens elever som är flickor än vad det går på skolan totalt. Totalt utgör pojkarna hela 65% av idrottsprofilernas elever. Skolor med en bred idrottsprofil har en signifikant större andel flickor (40%) jämfört med skolor med en specifik idrottsprofil (29%), ($p < 0.05$). Ingen skillnad förekommer däremot utifrån huvudmannaskap (figur 7).

Figur 7 Andelen flickor och pojkar på de närmare studerade skolorna, procent*

* Endast 35 av skolorna besvarade denna fråga på enkäten.

Skolledarnas tal om eleverna

När skolledarna får beskriva den typiske eleven som läser en idrottsprofil sker detta i positiva ordalag. Eleverna framställs som idrottsintresserade, duktiga i skolan, högpresterande, tränar idrott på fritiden, engagerade ... T.ex.: *De är ofta elever som är välfungerande i skolan* (Kommunal skola, Storstad)

De är ofta väldigt aktiva i allt de gör och de allra flesta tycker att skolans arbete i stort är viktigt (Kommunal skola, Större stad)

Några skolledare lyfter också fram att det är en pojke som är den typiske eleven

Kille, ofta med stort hockeyintresse (Kommunal skola, Större stad)

Idrottsintresserad pojke (Kommunal skola, Storstad)

Urval av elever

Om antalet sökande elever till skolan är större än antalet platser sker urvalet av elever till de idrottsprofilerade skolorna i två steg, ett vid urvalet av elever till själva skolan och ett vid urvalet till idrottsprofilerna. Urvalet av elever till skolorna sker främst genom förtur till elever i skolans upptagningsområde eller genom användandet av kölistor och syskonförtur. Till skolornas idrottsprofiler tillkommer också ibland ett ytterligare urval, exempelvis finns skolor som använder sig av fysiologiska tester och provspelningar (9 skolor), intervjuer (4), krav på att skolsituationen skall fungera för eleverna (4) eller krav på medlemskap i idrottsförening (2). Vilka urvalssystem skolorna använder sig av till idrottsprofilerna skiljer sig inte åt utifrån huvudmannaskap eller profilinriktning.

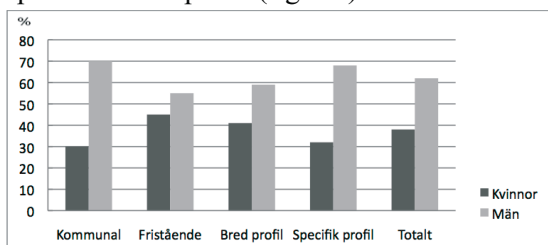
Undervisande personal

Kön

Läsåret 2009/10 var det ungefär 86000 tjänstgörande lärare på någon av landets grundskolor. 77000 av dessa arbetade på en kommunal skola och 9000 på en fristående. Kvinnorna var i majoritet bland lärarna och utgjorde 76% av samtliga lärare. En grupp lärare skiljde sig däremot från detta mönster, de drygt 4100 lärarna i idrott och hälsa, där endast 43% var kvinnor.

Drygt 200 personer uppges undervisa inom idrottsprofilerna på de 50 närmare granskade skolorna, 101 av dessa på de kommunala och 106 på de fristående skolorna. Endast 78 av dessa var kvinnor (38%). En signifikant större andel kvinnor undervisar på de fristående skolornas idrottsprofiler, 45%, jämfört med

de kommunala skolorna, 30%, ($p < 0.05$). En större andel av de 135 lärarna på skolor med bred idrottsprofil är också kvinnor, 41%, jämfört med 32% av de 111 lärarna på skolor med specifik idrottsprofil (figur 8).

Figur 8 Undervisande personal i idrottsprofilen fördelat på kön, procent.

Nationellt ursprung

Ungefär 10% av samtliga lärare i den svenska grundskolan läsåret 2009/10 var födda utanför Sverige. Av uppgifterna från skoledarna framgår också att endast en minoritet av de som undervisade i idrottsprofilerna var födda utanför Sverige. 78% av skoledarna uppger att samtliga av de som undervisar inom idrottsprofilen är födda i Sverige, 85% av de kommunala skolorna och 60% av de fristående (tabell 7).

Tabell 7 Lärarnas nationella ursprung, procent*

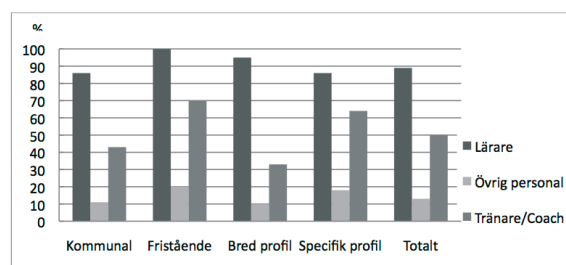
	Endast från Sverige	Från Norden	Från annat land
Kommunal	85	4	15
Fristående	60	10	40
Bred profil	76	10	24
Specifik profil	76	0	24
Totalt	78	5	22

* Samma skola kan ha personal både från Norden och från annat land

Anställning

En majoritet av skolorna använder sin anställda personal till undervisningen i idrottsprofilerna, men det förekommer också att personer anställda utanför skolan sköter delar eller hela undervisningen. Framförallt är det skolornas lärare i idrott och hälsa som undervisar i profilerna, men även andra lärare eller övrig personal med idrottsintresse undervisar. Alla de fristående skolorna använder sig av lärare i undervisningen, jämfört med 86% av de kommunala skolorna. De fristående skolorna använder samtidigt i större utsträckning (70%)

tränare eller coacher undervisningen jämfört med de kommunala skolorna (43%). Skolor med en bred idrottsprofil använder i större utsträckning lärare medan skolorna med en specifik profil i större utsträckning använde sig av tränare och coacher i undervisningen (figur 9).

Figur 9 Personalens anställningskategori, procent*.

* Varje skola kan ha använda sig av personer ur olika kategorier.

Kompetens

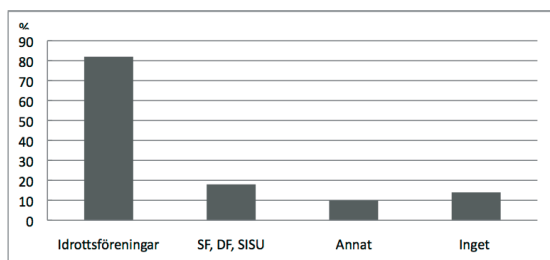
Den undervisande personalens kompetens uppskattas som hög av skoledarna. Framförallt inom teoretiska (86%) och praktiska (81%) kunskaper inom idrott, fysisk aktivitet och hälsa, samt kunskaper inom ledarskap (81%). På skolorna med en bred idrottsprofil är det vanligare att skoledarna betonar att en kompetens är att de som undervisar har en lärarutbildning (81%) jämfört med skolorna med en specifik idrott (69%). Det omvända förhållandet gäller tränarutbildning, då det är vanligare på skolorna med en specifik idrottsprofil (88%) jämfört med de med bred idrottsprofil (69%). Inga större skillnader förekommer mellan de kommunala och fristående skolornas skoledare i detta avseende.

Rekrytering

Den undervisande personalen har främst rekryterats till undervisningen i idrottsprofilerna genom att de redan varit anställda på skolan (70%), att de blivit personligt kontaktade av skolan (43%) eller att deras idrottsförening blivit kontaktade (30%). Bland de kommunala skolorna är det betydligt vanligare att personalen sedan tidigare varit anställd (81%) jämfört med de fristående (44%). För övriga rekryteringssätt skiljer de sig inte åt mellan kommunala och fristående skolor, eller mellan de olika profilinriktningarna.

Samverkan med idrottsrörelsen

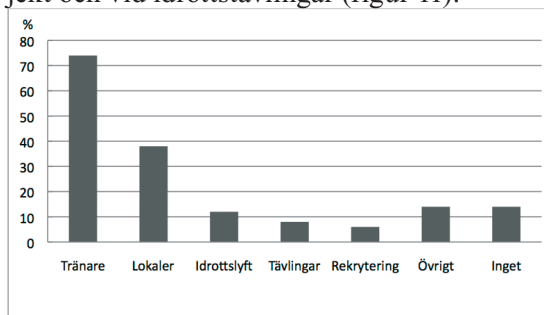
Inom och genom skolornas idrottsprofiler förekommer det nära samarbete och samverkan med idrottsrörelsen på de flesta skolorna. Endast några få skolor (14%), enbart kommunala, har inget utvecklat samarbete med idrottsrörelsen. En klar majoritet av skolorna samarbetar direkt med en eller flera idrottsföreningar på orten (82%). Det förekommer också att skolorna samarbetar direkt med distriktsförbunden eller något specialidrottsförbund (9%). Annat samarbete som förekommer är exempelvis med lokala gymnasieskolors idrottsutbildningar (figur 10). Inga större skillnader i samarbete finns utifrån huvudmannaskap och den enda skillnaden mellan inriktningarna är att skolorna med en bred idrottsprofil i lägre grad samarbetar med idrottsrörelsen än vad skolor med en specifik idrottsprofil gör.

Figur 10 Skolornas samarbetspartners inom idrottsrörelsen.

Den samverkan som sker mellan skolorna och idrottsrörelsen är främst genom att ledare, tränare eller coacher från samarbetsföreningen involveras i undervisningen (74%). Detta sker antingen genom att skolans egen personal på fritiden är involverade i samarbetsföreningarna som utövare eller ledare, eller så sker det genom att skolorna kontrakterar idrottsföreningarna och deras ledare för undervisningen. Ett annat vanligt område som skolorna samverkar med idrottsrörelsen på är att föreningarnas lokaler används till undervisningen (38%). Några anger också att skolans idrottsprofil har samverkan med idrottsrörelsen genom olika Idrottslyftprojekt (12%) eller genom anordnandet av idrottstävlingar (8%). Några få skolor anger också att samarbetsföreningarna används vid rekrytering av eleverna (6%), antingen som rekryteringsbas eller som rekryteringsverktyg. I något enstaka fall är det också idrottsföreningar som står bakom skapandet av idrottsprofilerna, antingen ge-

nom att det är idrottsföreningarna som varit de pådrivande till skapandet av idrottsprofilen eller att föreningarna är delägare till skolan. En övrig form av samverkan med idrottsrörelsen som förekommer är att vissa specialförbund certifierar skolornas idrottsprofiler eller tillhandahåller det undervisningsmaterial som skolorna använder sig av. Det är inga stora skillnader mellan de kommunala och de fristående skolornas samverkan med idrottsrörelsen utöver att det endast är kommunala skolor som samverkar genom Idrottslyftprojekt och att det främst är fristående skolor som samverkar genom idrottstävlingar. De skillnader som finns mellan profilinriktningarna är att skolorna med en specifik idrottsprofil i större utsträckning samverkar genom användandet av föreningarnas tränare och vid rekrytering av elever, medan skolorna med bred profil i större utsträckning samverkar genom Idrottslyftprojekt och vid idrottstävlingar (figur 11).

Figur 11 Skolornas samverkan med idrottsrörelsen.

Reflektioner delstudie I

Den tidigare svenska forskningen om idrottsprofilerade utbildningar har framförallt behandlat gymnasieskolans utbud och inriktning. En viktig skillnad mellan grundskolans och gymnasieskolans idrottsprofilerade utbud är att det för gymnasieskolan finns en koppling till ämnet specialidrott och att det finns en uttalad strategi eller certifieringssystem (RIG och NIU), medan motsvarande inte finns för grundskolan. Denna studies fokus på grundskolan tillför därför ny kunskap om området.

Resultatet visar att förekomsten av idrottsprofilerad utbildning inom den svenska grundskolans (högstadium) är utbredd då var fjärde skola och var åttonde elev i studien erbjuder en idrottsprofil enligt vår strikta definition. Vidare är det vanligare att kommunala skolor erbjuder

idrottsprofiler och att den största konkurrensen som upplevs mellan idrottsprofilerade skolor därför också är mellan de kommunala skolorna på orten. De fristående skolorna upplevs istället konkurrera med de kommunala skolorna genom att de erbjuder andra kvaliteter än vad de kommunala skolorna gör. En förklaring till detta kan vara att flertalet av skolorna i studien startade sina idrottsprofiler under mitten av 2000-talet under den period som konkurrensen mellan skolor ökade markant i Sverige. Förvånade är i detta sammanhang att det inte verkar förekomma något utarbetat samarbete mellan de kommunala skolorna på orterna. Istället verkar det som att alla skolor på orten slåss mot varandra om att locka till sig eleverna och att idrottsprofileringen blivit ett konkurrensmedel i striden om eleverna.

Vidare visar resultatet att det finns två olika sorters inriktningar på idrottsprofilerna, en bred idrottsprofil med ett brett utbud av fysiska aktiviteter och idrotter samt en specifik idrottsprofil som ger träning i en speciellt utvald idrott. På det stora hela dominerar lagidrotterna utbudet, med fotboll som den vanligaste idrotten (48%) följt av ishockey (14%) och innebandy (11%). Det förekommer också inriktningar mot dans (21%) och individuella idrotter såsom friidrott (13%) och hästsport (11%). Vår studie visar att grundskolans idrottsutbud starkt påminner om gymnasieskolans utbud av specialidrotter (jmf. Lund, 2010) och ungdomars föreningsidrottande i stort (Riksidrottsförbundet, 2010).

Att det inte finns en uttalad nationell strategi medför att variationen i hur skolorna organiserar sina idrottsprofiler är stor. Därför är det också svårt att beskriva vad som kännetecknar en ”vanlig” idrottsprofilerad utbildning i den svenska grundskolan. Exempelvis integreras idrotts eleverna på skolorna och skapas undervisningsgrupper utifrån olika strategier. Framförallt verkar det vara antalet idrotts elever, skolans tillgång på idrottslokaler och karaktären av idrottsaktiviteten som ligget till grund för skolornas sätt att organisera. Något förvånande är att vissa skolor väljer att specifikt lyfta ut flickorna till en egen grupp, trots att den övriga undervisningen på skolan uteslutande sker gemensamt.

Skolorna som erbjuder en idrottsprofil har lägre resultat mätt i GSM, andelen elever som är behöriga till gymnasiet och uppnått alla mål i grundskolan jämfört med övriga skolor. Detta kan bero på att skolorna som erbjuder en idrottsprofil har färre flickor, fler elever med utländsk bakgrund och har föräldrar med en mer spridd utbildningsnivå än övriga skolor. Samtidigt angav vissa skolledare ökade studie-resultat som motiv till införandet av idrottsprofilen på skolan. Då vi i denna studie inte har jämfört skolornas resultat före och efter införandet av idrottsprofilerna kan vi inte uttala oss om den haft någon inverkan på skolornas resultat.

Tiden till undervisningen i idrottsprofilerna tas framförallt från det utrymme som är avsatt för elevens val. Denna undervisning ska enligt Skollagen (2010:800) *syfta till att fördjupa och bredda elevens kunskaper i ett eller flera ämnen*. Det ämne som då borde ligga närmast till hands för eleverna att fördjupa och bredda sig i borde vara ämnet idrott och hälsa. Vissa av skolorna med en bred idrottsprofil lyfter också fram att så är fallet. Frågan är dock om undervisningen i de specifika idrottsprofilerna ses som en fördjupning eller breddning av elevernas kunskaper i ämnet idrott och hälsa. Denna delstudie har inte fokuserat på lektionsinnehållet av den idrottsprofilerade undervisningen, men den samlade bild vi fått av innehållet i undervisningen i de specifika idrottsprofilerna är att det framförallt handlar om träning i den utvalda idrotten.

Vissa skolor har också lagt till tiden för skolans val, detta tillval får vara lokalt framtaget om Skolverket har *godkänt en plan för undervisningen* (Skollagen 2010:800). Vissa skolor lägger också undervisning i idrottsprofilerna endast i anslutning till skolans start eller slut. Detta gör att eleverna får studera fler timmar per vecka än övriga elever i skolan och har längre skoldagar. Några få skolor utnyttjar också lektionerna i ämnet idrott och hälsa till undervisningen i idrottsprofilen. För dessa elever blir därmed den garanterade undervisningen i idrott och hälsa inte uppfylld.

För att återknyta till Bourdieus (1988) resonemang om att distributionen av idrott i

samhället är ett resultat av ett utbudsrum och ett efterfrågsrum, kan vi i denna studie se exempel på att utbudet av den specifika produkten tävlingsidrott numera återfinns inom två olika rum/områden - idrottsrörelsen och skolan. Den efterfrågan av idrottsprofiler som finns beror på vilka elevernas dispositioner (habitus) för att hålla på med viss typ av idrott är. Elevernas habitus, d.v.s. det som skapar de rimliga, förnuftiga beteendena som är möjliga och det som påverkar att just de har sökt sig till idrottsprofilerna, kan förklaras med att de har en bakgrund inom idrottsrörelsen och där införlivat en stark smak för idrott. Ett uttryck för idrottselevernas habitus är också att det för dessa elever varit rimligt och möjligt att välja att gå en idrottsprofilerad utbildning. Den undervisande personalens habitus, det vill säga vad det är som gör att just dessa personer valt att undervisa i idrottsprofilerna kan förklaras med att de har en stark smak för idrott och att denna bland annat erhållits genom att de har sin bakgrund inom idrottsrörelsen som utövare och ledare.

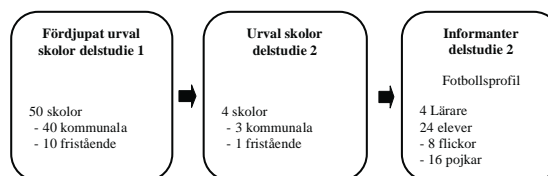
Utifrån skolledarnas perspektiv kan vi också belysa vilka former av kapital som är kopplade till idrottsprofilerna, eller annorlunda uttryck vad inom idrottsprofilerna det är som erkänns värde och som det finns en marknad för. Först och främst upplevs idrottsprofilerna i sig själva som värdefulla för skolorna och är därmed ett slags uttryck för kapital. Genom att skolorna har en idrottsprofil kan skolorna marknadsföra sig och rekrytera elever. Idrotts eleverna upplevs också vara värdefulla för skolledarna. Exempelvis är de välpresterande elever och innehar ett stort idrottsligt kapital och detta är värdefullt för skolorna. Den undervisande personalen upplevs också som värdefulla för skolledarna. De upplevs ha goda teoretiska och praktiska idrottskunskaper.

Utifrån ett genusperspektiv visar resultatet att en majoritet av eleverna utgörs av pojkar. Vissa av skolledarna upplever det problematiskt med att samla för många pojkar i en grupp på skolan genom att det då kan skapas ett dåligt klimat i gruppen, t.ex. machoattityder. Studien visar också att de som undervisar i idrottsprofilerna framförallt är män med erfarenheter från idrottsrörelsen. Sammanfattningsvis

skulle därmed den idrottsprofilerade utbildningen, om än tillspetsat, kunna uttryckas som att den främst erbjuds för pojkar med erfarenheter av lagidrott och att de undervisas av svenskfödda manliga lärare med en bakgrund inom idrottsrörelsen.

Delstudie 2: Elever och lärare inom fotbollsprofilerad utbildning

För att undersöka flickors, pojkars och lärares erfarenheter och uppfattningar om idrottsprofilerad utbildning i grundskolan har en kvalitativ intervjustudie genomförts i fyra skolor. Urval av skolor och informanter för delstudie 2 baseras på resultaten från delstudie 1. Val av inriktningen fotboll kommer av att resultaten från delstudie 1 visar att fotboll är den i särklass vanligaste profileringen av alla idrotter med 48% (se tabell 5). Vidare valdes en kommun i norra Sverige med en kommunal och en fristående grundskola samt en kommun i mellersta Sverige med två kommunala grundskolor med fotbollsprofil under hösten 2010 (figur 12).

Figur 12 Urval delstudie 2 i relation till urval studie 1. Antal skolor, idrott och informanter.

För att täcka in en spridning i erfarenheterna av fotboll i skolan valdes elever från både årskurs 7 och årskurs 9. Vidare valdes en av elevernas lärare i fotboll på respektive skola ut för intervjuer. Skolans ledare gav inledningsvis tillstånd för studien och förmedlade kontaktuppgifter till ansvarig lärare i fotboll som i sin tur tillfrågade elever i fotbollsprofil om medverkan i studien. Alla tillfrågade lärare tackade ja till att vara med i studien efter att de informerats om syfte och uppläggning av studien. Ett informationsbrev skickades till läraren för vidareförmedling till elever och föräldrar. Innan intervjun påbörjades gav alla informanter sitt godkännande till inspelning av intervjun. Elever och lärare informerades

om att endast forskargruppen hade tillgång till datamaterialet och att skolan och informanterna skulle avidentifieras vid rapportering. Vidare informerades de om deras rätt att avbryta intervjun utan att ange anledning, vilket ingen gjorde. Ett informationsblad gavs till eleverna med uppmaningen att ta hem och visa sina föräldrar med kontaktuppgifter till ansvarig forskare. Ingen förälder hörde av sig i anslutning till intervjuerna vilket togs som ett accepterande till barnets medverkan i studien.

Empiriskt material

Resultatet i delstudie 2 baseras på djupintervjuer med 24 elever (sex från vardera skola) som hade fotboll på schemat i grundskolans årskurs 7 eller 9 samt fyra av deras lärare som undervisar i fotboll på skolan (se tabell 8). Sammanlagt består datamaterialet av utskrifter från totalt 12 genomförda intervjuer, 8 intervjuer med elever i grupp och 4 enskilda intervjuer med lärare. Resultaten baseras på sammanlagt 9,3 timmars intervjuetid varav intervjuerna tog mellan 30 och 65 minuter i anspråk.

Till intervjuerna skapades en intervjuguide indelad i sex frågeområden: *val av skola och idrott, värden med fotboll i skolan, fotbolls vardag i skola och i förening, förväntningar från omgivningen, barns perspektiv och val av idrottsutbildning i framtiden*. Eleverna intervjuades i grupper om tre för att de skulle känna en trygghet av att vara flera barn tillsammans i intervjusituationen (Graue & Walsh, 1998). På tre av skolorna intervjuades flickor och pojkar var för sig medan på en skola intervjuades flickor och pojkar tillsammans vilket var upp till lärarna och eleverna att bestämma. Lärarna intervjuades enskilt. Intervjuerna genomfördes i ett avskilt mindre sammanträdesrum alternativt lärarrum med stängd dörr där ingen annan passerade.

Alla intervjuer transkriberades ordagrant och intervjuutskriften bearbetades i omgångar. Först lästes de i sin helhet där noteringar om centrala uttalanden för respektive frågeområde gjordes. Vidare skapades stora A3 ark för en samlad skriftlig översikt över centrala utsagor för varje frågeområde med svar uppdelat

på pojkar åk 7, flickor åk 7, pojkar åk 9, flickor åk 9 för sammanställning av resultat i relation till skolans utbud och elevers och lärares efterfrågan på fotboll. På samma sätt dokumenterades och analyserades lärarnas svar. Därefter analyserades elevers uppfattningar i relation till lärares. Citat från informanterna används för att belysa resultaten där informanterna anges i form av flicka 1, Paradisskolan; pojke 2, Gryningsskolan; lärare, Gryningsskolan; lärare, Bodhemsskolan etc. Med lärare menas fortsättningsvis lärare i fotboll.

Det blev en ojämn representation av kön då valet av skola, fotbollsprofil och årskurs gjordes i första hand. Lärarna uppmanades välja ut tre flickor och tre pojkar på vardera skola. Men eftersom det inte fanns tre flickor i alla dessa klasser på skolorna blev fördelningen 16 pojkar och 8 flickor. Materialet bedömdes dock tillräckligt fylligt från flickor och pojkar efter genomförda intervjuer för att analyseras vidare. Alla valda skolor och fotbollsprofiler hade endast manliga lärare varför resultatet baseras på fyra manliga lärare.

Beskrivning av de fyra skolorna

Paradisskolan, Solskensskolan, Gryningsskolan och Bodhemsskolan är de fyra skolor som ingår i delstudie 2 (fingerade namn).

Paradisskolan

Paradisskolan är en skola i norra Sverige med både en bred och en specifik idrottsprofil där eleverna på elevens val kan välja olika idrotter varje termin. I och med elevens valmöjligheter att byta idrottsprofil kan gruppen i fotbollsprofilen förändras terminsvis. Paradisskolan har ett tillfälle med fotboll på torsdagseftermiddagar om 90 minuter. Fotbollen genomförs i blandade årskurser från 6-9 med flickor och pojkar tillsammans. Ca 30 elever hade valt fotboll aktuell termin, varav 10 var flickor. Skolan har vad de kallar "vanlig fotboll" och periodvis bildas en grupp av eleverna som spelar SM-fotboll (svenska klassmästerskap i fotboll) där uttagningar till laget genomförs utifrån prestation. Eleverna kallar fotbollsriktningen för elevens val, SM eller bara "fotbollen". Läraren i fotboll på Paradisskolan är högskoleutbildad i idrottspedagogik men har

inte lärarutbildning. Han har varit fotbollstränare i en förening och är tränare i innebandy.

Solskensskolan

Solskensskolan är en skola i mellersta Sverige som erbjuder elever fotbollsprofil under hela högstadiet. Solskensskolan har två fotbollstillfällen varje vecka om 60 minuter. Dessa är förlagda till sista timmen under skoldagen. Fotbollen genomförs med blandade årskurser 6:or och 7:or samt flickor och pojkar tillsammans. Antalet elever är 12-18 pojkar och 4 flickor. Inga matcher spelas. Eleverna kallar fotbollsinriktningen för "fotbollen" eller att gå på träning. Läraren i fotboll på Solskensskolan är utbildad lärare med idrott och hälsa som ett ämne. Han är tränare för juniorer samt utbildningsansvarig i en förening som har ett visst samarbete med skolan.

Gryningsskolan

Gryningsskolan är en skola i mellersta Sverige som erbjuder elever fotbollsprofil under högstadiet. Gryningsskolan har 2 fotbollstillfällen per vecka, en före och en efter lunch. Fotbollen genomförs i rena åldersgrupper där 2 av 4 klasser i 9:an räknas som fotbollsklasser då nästan alla i dem har fotbollsinriktning. Ingen flicka av de tre som började profilen i årskurs 7 är kvar i årskurs 9. Däremot finns flickor i åk 6, 7 och 8 enligt läraren. Inga matcher spelas i skolans regi. Eleverna kallar fotbollsinriktningen för "fotboll" eller att gå på träning. Läraren i fotboll på Gryningsskolan har arbetat som sportchef i en förening, men har inte lärarutbildning utan är anställd som fotbollsinstruktör. Läraren är även fotbollstränare för ungdomslag i en förening.

Bodhemsskolan

Bodhemsskolan är en skola i norra Sverige som erbjuder elever fotbollsprofil under högstadiet. Bodhemsskolan har tre tillfällen med fotboll varje vecka om 50 minuter på förmiddagen. Fotbollen genomförs i rena åldersgrupper med en klass i 7:an och 8:an samt två klasser i 9:an. Flickor och pojkar undervisas tillsammans i fotboll. Fler flickor återfinns i fotbollsklasserna i åk 7 medan antalet flickor successivt minskar i åk 8 och åk 9. Bodhemsskolans fotbollsklasser deltar i tävlingssam-

manhang genom matcher i svenska mästerskap (SM) och i distriktsmästerskap (DM). Eleverna kallar fotbollsinriktningen "fotboll", "träningen" eller "fotbollsklass". Läraren i fotboll på Bodhemsskolan är utbildad lärare i idrott och hälsa. Vidare är läraren "fystränare" för fotbollslag i idrottsföreningar på fritiden.

Sammanfattningsvis baseras delstudie 2 på data insamlat från fyra skolor med fotbollsprofil i enlighet med tabell 8.

Tabell 8 Antal informanter från respektive skola fördelat på årskurs, kön och skolform

Skola	Årskurs	Elever	Lärare	Skolform
Paradisskolan	7	3 flickor 3 pojkar	1 Man	Fristående
Solskensskolan	7	2 flickor 4 pojkar	1 Man	Kommunal
Gryningsskolan	9	0 flickor 6 pojkar	1 Man	Kommunal
Bodhemsskolan	9	3 flickor 3 pojkar	1 Man	Kommunal
Summa informanter		8 flickor 16 pojkar	4 lärare	

Resultat

Nedan presenteras resultaten under fem teman. Under varje tema behandlas först elevernas erfarenheter och uppfattningar för att följas av lärarnas.

Att välja fotboll i skolan

När eleverna ska välja högstadium tar de särskilt hänsyn till två aspekter. Det ena är avståndet till hemmet och det andra är utbudet av idrott och specifikt fotboll på skolan. Detta gäller både flickor och pojkar på de skolor som ingår i studien:

Det är nära. Och att det finns fotbollsklass (Pojke 1, Solskensskolan).

Tänkte på en annan fotbollsklass först. Sen valde jag Solskensskolan för att det var närmare och jag orkade inte åka buss hela tiden (Flicka 2, Solskensskolan).

De som bor nära skolan anger detta som en viktig faktor för valet av skola men det finns också elever som busspendlar varje dag för att få spela fotboll på skoltid, främst gäller det elever i 9:an. Vidare görs skolvalet av dessa elever mot bakgrund av skolans (goda) rykte vilket de fått information om från syskon eller andra. Ett annat motiv är att de har kompisar

som valt skolan. Det kan också ha betydelse att de vet att elever som tidigare gått i skolan har utvecklats mycket i fotboll, att de har en bra fotbollstränare på skolan eller att de känner tränaren sedan tidigare.

Valet av idrotten fotboll gör elever tydligt mot bakgrund av att de spelar fotboll på fritiden och att de gillar idrotten i sig självt. Flera av eleverna säger att de har spelat fotboll sedan 6-7 års ålder. På frågan varför de valt fotboll på skolan säger de:

Fotboll är bäst helt enkelt (Pojke 1, Solskensskolan).

För att det är det som är roligast (fotboll) (Pojke 1, Bodhemsskolan).

Några menar att de ville pröva hur det är att ha fotboll på skoltid och inte bara på fritiden eller att de ville ha mer träning för att satsa på idrotten. En annan elev menar att han valt fotboll för att de spelar SM-fotboll för skolklasser vilket innebär att de spelar fotbollsmatcher mot andra skolor i Sverige eller för att det inte fanns så stort utbud av andra idrottsprofiler. En flicka tydliggör att det handlar om en satsning på fotboll:

Jag vill få mer träning på det. För jag vill typ, satsa lite mer på det (fotboll), så här, och bli bättre. Sen tycker jag det är kul (Flicka 3, Paradisskolan).

När jag frågar lärarna varför de valt att jobba på skolan och med fotboll svarar två att de blev rekryterade via idrottsrörelsen för att leda skolans fotboll (Paradisskolan och Grynings-skolan), en att han sedan tidigare arbetade som idrottslärare med fotbollsprofil på annan skola (Solskensskolan) och en att han var den idrottslärare som startade fotbollsprofilen (Bodhemsskolan). Alla lärarna är anställda av skolan. Gemensamt för dem är att de har ett stort intresse för idrott, och särskilt fotboll, samt att alla är engagerade som ledare i någon form i föreningslivet utanför skolan. Två av fotbollslärarna är lärarutbildad i idrott och hälsa medan två inte har någon lärarutbildning. Några lärare uttrycker att valet att jobba med fotboll på skolan handlar främst om att de tycker om fotboll, och att de är glada för att få hålla på med fritidsintresset på arbetet.

Jag gör ju det som jag tycker är det roligaste som finns. Jag menar jag har ju samtidigt min hobby och mitt yrke, liksom som håller på med det här, så det är få förunnat som har det tror jag (Lärare, Grynings-skolan).

Jag har haft väldigt, väldigt roligt med fotbollen själv (Lärare i fotboll, Solskensskolan).

Endera har lärarna spelat fotboll själva eller så har de erfarenhet av att vara fotbollstränare eller ”fystränare” i idrottsföreningar.

När det gäller framtida val har vissa elever en positiv inställning till att välja idrott och fotboll senare på gymnasiet medan de andra säger att de inte kommer att välja fotboll alls utan pröva på annat. Vissa tror de kommer att fortsätta med fotboll på gymnasiet:

Ja, det är också fotbollsgymnasium nånstans. Jag vill inte gå fotbollsgymnasium typ här, det är ju nån form av fotboll, men jag vill ändå inte gå här i stan... (Pojke 2, Paradisskolan).

En flicka i 9:an är dock tydlig med att ett framtida yrke måste gå i första hand vid gymnasievalet när hon säger att hon ska välja frisörutbildningen. Även en pojke i 9:an är tydlig med vikten av att hela utbildningen går bra och att alla inte kan bli fotbollsproffs. Eleverna ser också en mer krävande tid på gymnasiet framför sig, som gör att de kanske tvekar att fortsätta med idrottsprofil på gymnasiet:

Ja, jag har faktiskt ingen aning om vad jag ska välja. Men det finns ju alltid möjlighet att ta idrott. Men sen så ska man ju tänka på att det är hårt och man måste ju klara studierna. Det går ju liksom före att man ska spela fotboll på skoltid. Så att det är ju, man måste känna att man klarar det också (Pojke 1, Bodhemsskolan).

Det finns också elever som vill ”pröva annat” då de nu har haft fotboll i skolan. Det kan vara dans, gymnastik, innebandy eller idrottsklass av något annat slag.

Mm, jag vill också vara i gymnasiet här, men jag vet inte hur man ska välja dans eller fotboll eftersom att jag har fotboll här i tre år nu, kanske jag väljer dans då. Och jag har

då, jag har ju ändå mycket, ganska mycket fotboll då. Så, ja, men jag vet inte än (Flicka 2, Solskenskolan).

För några elever verkar det framtida valet också ha att göra med uppfattning om den egna möjligheten att ”lyckas” i idrotten.

Ja, som jag kanske tror att jag kan lyckas lite mer i (än fotboll). För att bli en väldigt bra fotbollsspelare, det är ju inte omöjligt men det är ju ganska svårt att bli bäst (Flicka 3, Bodhemsskolan).

Oavsett det framtida valet i skolan verkar eleverna vara mera säkra på att de kommer att fortsätta spela fotboll på fritiden. Det verkar som fotboll i skolan ses mer som en tidsbegränsad aktivitet för dessa ungdomar. Det är något man gör för att det finns möjlighet att ha sin fritidssysselsättning i skolan.

Fotbollsprofilens värden

Eleverna är mycket positivt inställda till fotbollen på skolan och verkar ha ett enormt ”sug” efter träning och att idrotta. När informanterna får beskriva vad som är det bästa med fotboll i skolan svarar eleverna först och främst för att det är roligt att spela fotboll på skoltid som de gillar så mycket. Oavsett ålder eller kön innebär fotbollen för dessa elever att skoldagen blir roligare. En elev beskriver att lektionen i fotboll inte känns som en lektion utan mer som fritid:

Alltså, det blir ju som en fritid. Det blir ju som en brejk från skolans lektioner där du sitter och tänker och tänker och tänker. Älskar du fotbollen blir det ju som rast, yes nu får man göra det man verkligen vill och få göra det under skolans tid, det är väl ganska underbart kan man väl nästan säga. Det är ganska skönt att få vila sig lite (Pojke 1, Gryningsskolan).

Ett annat värde är att få lära sig nya och svårare saker inom idrotten än de kanske får göra i klubben och att få träna mer. Fotbollen på skolan beskrivs också som det gemensamma kittet eleverna emellan, vilket ger en starkare gemenskap i klassen än vad de upplever att andra klasser har.

Jag tycker det känns som att vi har mer ge-

menskap än de andra klasserna. För vi har ju någonting som alla gillar, alla har ju samma intresse liksom. Man har ju ändå någonting att prata om, typ så här (Flicka 1, Bodhemsskolan).

När det gäller elevers uppfattningar om skolans motiv för att erbjuda fotboll på schemat tror många att det främst är för att locka elever till skolan och för dess positiva effekter på elevernas beteenden.

Men det ger väl skolan lite reklam också, att ha lite annat än bara vanliga skolor (Flicka 1, Bodhemsskolan).

Alltså, det var ju väldigt stökigt här innan tror jag, innan fotbollsklassen. Sen då har de här stökiga killarna, eller tjejerna, börjat i fotbollsklass och det har blivit lite lugnare (Pojke 1, Gryningsskolan).

Lärarna menar också att det bästa med att undervisa i fotbollsprofilen är att de får hålla på med sin hobby under arbetstid, men också att de får en personlig relation och gemenskap med eleverna, att det är roligt att bidra till att skolan får ett gott rykte och att få se glädjen och intresset hos eleverna.

Ja, det bästa, det har betytt så mycket för mig i mitt liv så jag vet hur mycket det betyder för dem, och se glädjen hos eleverna och det är elever som inte kanske alltid har det så lätt annars som får hitta en miljö där de kan utvecklas och trivas bra. Så det är väl det som ger mig störst kick så att säga (Lärare, Solskenskolan).

Det är inte lika lätt för elever att beskriva vad de tycker är det sämsta med skolfotbollen som det bästa, eftersom de flesta gillar ”fotbollen”. Det framkommer dock vissa nackdelar med fotbollen. Elever berättar att de ibland kan bli trötta av all träning eller att de får stressa för att det blir för bråttom till klubbens träning på kvällen på grund av eftermiddagsträning på skolan.

Då orkar du ju för det första inte ge hundra på klubbens träning heller, eftersom att du redan är trött i kroppen efter att du har kört i skolan. Ibland händer det. (Pojke 1, Gryningsskolan).

Elever upplever också en risk att de kan missa

studier, som kan påverka betygen till det sämre. En annan nackdel som framträder är när eleven tappat intresset för fotbollen i skolan och att det är svårt att veta om man vill ha fotboll i tre år.

Är man fotbollsintresserad så är det ju bara bra. Men har man tappat intresset då kanske man tycker det är lite jobbigt. Det finns de som slutat i klubblaget men går kvar i klassen och så där. Så är det ju, folk tappat alltid intresse (Pojke 3, Bodhemsskolan).

Med omotiverade elever upplever de att det kan bli en dålig inställning på lektionerna. En annan risk är att eleven måste välja att satsa på en idrott:

Jag har hållit på med jättemånga sporter, jag har spelat hockey och tävlade i BMX och så där, men alltså de slår ju ut varandra med tiden, alltså, du hinner ju inte med allting ifall du ska satsa på någonting riktigt så där... Så fotbollen blev första hand (Pojke 1, Bodhemsskolan).

Enligt två lärare tas tid från ämnet idrott och hälsa för att bedriva fotboll i skolan. En av idrottslärarna anser att det är en nackdel:

Det problematiska är att de hämtar tiden från eget arbete plus en idrottslektion i veckan. Fotbollsklasserna när de väl har idrott blir det så pass viktigt att delta och momenten blir mycket mer, vad ska jag säga, kunskapsgrundande än det blir för de andra klasserna där man kan kasta in andra moment så att säga... För att fotbollen får ju inte vägas in för mycket i idrottsbetyget, det ingår i momentet bollspel som inte ska utgöra så stor del av idrottsbetyget (Lärare, Solskensskolan).

En annan nackdel som lyfts fram av lärarna, såväl som av eleverna, är den tävlings- och betygshets som kan uppstå mellan eleverna i fotbollsklasserna.

Alltså att man... som elev kan man känna sig... eftersom man har en klass där alla är bra i skolan, och då kan det bli som en liten tävling att man måste få bra på prov och man måste få bra på läxförhör, det är ju bra men det kan ju samtidigt vara en nackdel att man kan bli för överstressad (Pojke 3, Bodhemsskolan).

Är man tävlingsinriktad så tar man ju med sig det i det mesta man gör i livet. (Pojke 1, Bodhemsskolan).

Fotbollsprofilens krav och innehåll

När det gäller förkunskapskrav hos eleverna för att välja fotboll i skolan anser eleverna att man måste spela fotboll i förening eller ha spelat fotboll tidigare för att kunna vara med. Främsta anledningen enligt eleverna är att de flesta som valt fotboll redan är med i ett fotbollslag, vilket innebär att eleverna har nått en viss prestationsnivå. Även om elever ger uttryck för att det inte är formellt uttryckta krav på prestationsförmåga så menar de att det blir resultatet i praktiken. Det innebär att man måste ha förvärvat viss fotbollskunskap innan valet görs i skolan.

Jag tror nog ifall man ska börja fotbollsklass så måste man nog ha intresset sen tidigare. Då tror jag inte att nån... ja, men det är som om jag skulle säga "jag vill gå i golfklass" och så har jag inte spelat golf. Så jag tror man måste nog ha lite intresse för det innan, annars tror jag inte man paltar liksom (Flicka 2, Bodhemsskolan).

En elev på Gryningsskolan menar att det kan vara för hårt och seriöst för en nybörjare att spela fotboll i skolan. På denna skola har man också diskuterat att dela in fotbollsklassen i de som vill "satsa" och de som inte vill "satsa" på fotboll (i den meningen med höga idrottsliga mål). Detta blir ett sätt för skolan att lösa en problematik om den idrottsliga ambitions- eller motivationsnivån skiljer sig mycket åt mellan eleverna.

Lärarna säger endera att inga förkunskapskrav i fotboll finns eller att eleven faktiskt måste spela i ett fotbollslag på fritiden för att vara med. De argument som lärarna anger för kravet att eleven ska spela i ett fotbollslag på fritiden är att det garanterar att eleven har ett intresse för fotboll och inte vill byta efter ett tag.

Ja, i ett lag, i en förening, ja. För gör man inte det så tror jag inte man har heller intresset att fullfölja så att säga. Utan intresset, det har man ju liksom sen födseln höll jag på att

säga. *Men du har ju ett riktigt intresse att spela i lag så ... ja, går du ju vidare* (Lärare, Gryningsskolan).

Lärarna på de tre skolorna där man väljer fotboll för alla tre åren har erfarenhet av att det blir ett problem för undervisningen (för eleverna och lärarna) om eleverna inte har ett starkt intresse från början i årskurs 7. På Paradisskolan tycker eleverna att det är bra att kunna byta idrott varje termin om de vill, även om det också finns elever som väljer att delta i fotboll hela högstadiet.

Eleverna har svårt att förklara djupare vad undervisningen i fotboll syftar till. Men de menar att fotbollen främst går ut på att de ska utvecklas som fotbollsspelare men också att de ska ha roligt. Oavsett ålder eller kön ger eleverna uttryck för att det huvudsakliga målet är att eleven ska utveckla sin förmåga att spela fotboll.

Alltså, jag, jag vill bara spela så mycket fotboll som möjligt. Jag tycker att det är jätteroligt. Så att, då, när man kan spela det i skolan också så då tog jag ju det för att det är ju roligt, men jag har nog inga speciella mål, alltså, jo, jag vill ju bli bättre .... (Pojke 4, Solskensskolan).

Lära mig nya övningar och finter och ha kul. Typ ha roligt, det är också ett mål. (Flicka 1, Paradisskolan)

Främst handlar det om att de ska utveckla sina individuella färdigheter med fokus på fotbollsteknik och sitt fotbollsspel.

Ja, det är ju att utvecklas så mycket som möjligt så att man kan bli en bra fotbollsspelare. Det är liksom som extra träning, det är som ett plus liksom. Att man får den här chansen att bli bättre. Att inte bara träna med laget, utan det är extra träningar så man kan utvecklas mer. Och bli bättre. (Pojke 3, Gryningsskolan)

Ja, man har ju mål, man vill ju bli mycket bättre än vad man är nu då. Man går ju på vanliga träningar och så går man här då blir det ju dubblat. Så kanske det går lite fortare om man säger så (Flicka 1, Solskensskolan).

Elever på Gryningsskolan menar att skolans mål är att göra det bästa av dem och meningen är att ”de som vill något” inom fotboll ska få chansen att få goda förutsättningar för att spela fotboll på hög nivå som vuxen. Några elever beskriver att de också ska lära sig något utöver fotboll, till exempel en attityd och gemenskap.

Ja, men också sen är det inte bara fotbolls- mässigt, det är ju mycket så här attityd och, alltså, gemenskap överhuvudtaget i klassen också (Flicka 1, Bodhemsskolan).

Att leva på fotbollen som yrke i framtiden är ett mål som endast anges av pojkar även om de tror att alla har ett liknande mål. Målen och ambitionerna med fotbollen kan också ändras över tid för eleverna.

Det är väl ett mål som nästan alla som går i fotbollsklass har. Man ser det som en så här chans till att få bli bättre och kanske en dag kunna få försörja sig på fotbollen (Pojke 3, Bodhemsskolan).

Ja, när man var mindre då ville man ju bli så här, fotbollsproffs. Fast nu har man ju så här, man har insett lite att det är ju inte så himla lätt. Man måste verkligen lägga ner, alltså allt, för att kunna bli det (Pojke 3, Gryningsskolan).

När det gäller skolans mål med undervisningen i fotboll säger lärarna att de själva bestämmer innehållet och att de främst utgår från Svenska Fotbollförbundets material. Det finns ingen nationell kursplan för fotboll i skolan och inte heller några krav på betyg då undervisningstid i första hand tas från elevens val. Lärarna menar att innehållet går ut på att eleven ska lära sig att bli en bra fotbollsspelare med sikte på föreningslivet men också få ett bestående intresse för fotbollen genom att uppleva glädjen med fotboll. Det blir tydligt att innehållet i grundskolans fotbollsutbildning och att alla lärarnas planering utgår från föreningslivets fotboll och dess ledarutbildningar.

På gymnasiet finns ju det tydligt vad det ska innehålla så att säga. Det fanns ju inte så styrt på grundskolan, alltså med fotboll och så

alltså. Jag tog hjälp av fotbollförbundet (i distriktet) och så tog jag hjälp av två elittränare. Och så satt vi då en sommarvecka och tänkte ut vad som kan vara lämpligt i de olika åldrarna... så gjorde jag som en kursplan utifrån det... och då hade vi en grundprincip som jag tog från Frankrike som har en bra fotbollsakademi där alla duktiga franska spelare har gått (Lärare, Bodhemsskolan).

När det gäller mål och innehåll säger läraren på Gryningsskolan med sikte på elitfotboll: *För att det är ju ofrånkomligt än en gång att du kommer ingenstans om du inte har grundkunskaperna. Det är helt kört. Ja, det är passningsteknik, mottagningar och allting. Det vi pratar mycket om det är skapa tid, alltså åt sig själv. Jag menar, ju högre upp du kommer i elitnivå, ju hårdare passningar slår man... Det är som jag sa med Barcelona, att det går fortare där bara. De har en bättre funktionell grundteknik så att säga. Så det är det allting vi jobbar efter.*

Eleverna uttrycker att de inte är riktigt säkra på vad lärarna och skolan förväntar sig av dem men tror främst att det handlar om att de ska bli bättre som fotbollsspelare, att de ska göra sitt bästa på lektionerna, att de ska vara seriösa och inte förstöra för andra elever.

Han brukar säga att vi ska bli kompletta fotbollsspelare och kunna ha bra speluppfattning och passa bra och sånt. Alltså, inte så här ta tid på oss när vi spelar, vi ska ha ett snabbt tempo. När vi passar och så. (Pojke 2, Solskensskolan)

Nej, det finns nog inga krav. Men de tycker nog att, ja, att vi ska bli bättre och så, att vi ska, ja, bli bra fotbollsspelare. Det är nog ett krav, tror jag. (Flicka 1, Solskensskolan)

Såväl flickor som pojkar och 7:or som 9:or säger de att de har mer förväntningar på sig själva än vad de upplever från andra. Genom att de spelar fotboll i skolan ökar de kraven på sig själva främst för att prestera på hög nivå i klubblaget. Eleverna säger sig inte uppleva så stora förväntningar från sina föräldrar eller andra elever i skolan. En elev beskriver att föräldrarna är nöjda om eleven är nöjd och har

kul på skolan. Men samtidigt framkommer det hos en flicka att föräldrarna har förväntningar på hennes inställning till sitt fotbollsspel och att hon ska satsa om hon ändå ska gå i fotbollsklass.

Lärarna menar att deras förväntningar på eleverna handlar mer om elevens beteende. Att de ska göra sitt bästa, vara positiva och komma förberedda till lektionerna. Lärarna beskriver också att fotbollen handlar om att få eleverna att nå så långt de kan nå och att individen ska lära sig tycka att fotboll är roligt.

Den enda egentligen förväntningen jag har på gruppen när man kommer dit alltså det är att alla är där för att utvecklas, det vet jag att alla är. Men framför allt att de ska göra sitt bästa... Det handlar inte om vem som är bäst utan alla ska utvecklas efter sin förmåga alltså. Man ska bli bättre på att spela fotboll helt enkelt. Och framför allt, kombinera det med att det ska vara roligt också (Lärare, Paradisskolan).

Lärare förklarar att förväntningarna på eleverna också kan bero på hur elitinriktade skolorna är, vilket i sin tur påverkar föräldrarnas förväntningar.

Jämförelse mellan fotbollsprofil och klubbfotboll

Fotbollsprofilen och klubbfotbollen är två fotbollspraktiker med både likheter och skillnader dem emellan. Åsikterna går isär mellan eleverna på de olika skolorna om hur seriös fotbollen i skolan är. Elever på Paradis-, Bodhems- och Solskensskolan anser att det är mer "allvarligt" i klubbfotbollen än på skolan, medan elever på Gryningsskolan säger att det är tvärtom.

Lärare i skolan menar de inte kan "tvinga" elever att kämpa på samma sätt som tränare i föreningen kan. En anledning till detta är att alla elever tas in i skolan medan alla inte anses få vara med i idrottsföreningen. Skolans fotboll är mer inriktad på elevens individuella fotbollsutveckling och fotbollsspel till skillnad mot fotbollen i klubben som riktas mot hela laget och att vinna matcherna.

... I vårt lag då ska man kämpa sig till match

på träningar och så. Det är ju inte riktigt så i skolan för jag tror inte de riktigt de kan göra så i skolan eftersom det som sagt, det är ju elever och inte liksom fotbollsspelare (Pojke 4, Solskensskolan).

En uppfattning som elever och lärare ger uttryck för är att det blir en skillnad mellan praktikerna då skolan är obligatorisk med innebörden att alla ska få vara med (oavsett prestationsförmåga) medan den frivilliga idrotten i föreningen kan sätta högre krav på prestationsförmågan för att de ska få vara med.

En elev beskriver skillnader mellan föreningens fotbollspraktik och skolans i sättet att se på barnen:

Med klubb laget då är det ju mer så här fokus på laget och på serien som man ska spela med i och vilka matcher man helst ska vinna, och så. Fast här i skolan är det lite mer fokus på spel liksom, hur man spelar och så (Flicka 1, Solskensskolan).

När det gäller anpassningar mellan skolans och föreningens fotboll med hänsyn till eleverna visar det sig att det inte finns någon särskild anpassning eller kommunikation mellan skolan och fotbollslagen i föreningarna. Även om några lärare haft den ambitionen upplever eleverna att det inte alltid blivit så.

Eftersom det är så många, det är ju som, alla spelar i olika lag, över hela stan, så att då kan man ju, som lärare, han kan ju inte hålla reda på alla lag och anpassa efter lagen och så där, så att han kör ju sitt och sen så får lagen köra sitt (Pojke 3, Bodhemsskolan).

Även om eleverna inte kräver det, ser de vissa fördelar med ett samarbete mellan skola och förening. Främsta argumenten är att lärare och tränare skulle kunna anpassa träningarna så eleven får rätt utveckling och lagom vila. Eleverna har dock en möjlighet att på eget initiativ säga till lärarna vad de behöver. De kan säga till lärarna att de är trötta och att de då får ta det lite lugnare på skolans fotbollslektioner eller att de får gå hem tidigare från skolan för att hinna hem till träningarna. Enligt lärarna sker vanligtvis inget systematiskt samarbete

mellan skolorna och idrottsföreningarna, även om ambitioner finns och samarbete håller på att utvecklas.

Jag började på skolan för tre år sen och tog kontakt med föreningen rätt tidigt, förra året så blev det liksom officiellt samarbete så att, vi har kontakt med tränarna och med de som spelar i Klubben IF, vi samkör träningsplanering och så. Men sen är det ju också flertalet elever som spelar i andra lag. Och då blir det svårare att dra ihop så att säga, utan vi riktar in oss på klubben där de flesta spelar (Lärare, Solskensskolan).

Liksom eleverna, menar lärarna att skolans fotboll riktas in på eleven som individ till skillnad mot laget i föreningen. Enligt lärarna finns det också uppfattningar om att skolans fotboll måste vara roligare än i klubben för att inte skrämja bort eleverna, inte heller kan nivågruppering efter prestation användas i skolan och läraren kan inte ha lika höga krav på eleven som han kan ha som tränare i klubb fotbollen. Läraren på Solskensskolan, som också är tränare i klubben för vissa av fotbolls eleverna, belyser en skillnad i tränarregim eller filosofi som han utvecklar i de olika fotbollspraktikerna.

Jag kör ju liknande upplägg men jag kör ju mindre fys än i föreningarna... Man kan inrikta sig lite mer på kvalitet och på glädje i skolan... Det är väl kan jag säga att jag inte ställer lika höga krav här (i skolan), jag kan inte höja inte rösten och ge extralöpningar, utan då tar jag hellre ett samtal med dem liksom... Jag är lite snällare här (i skolan). Då de väljer att komma till föreningslivet frivilligt på kvällstid är de mer inställda på klubbens policy... Medan här så går vi i kommunal skola liksom, där alla ska få vara med och ha kul (Lärare, Solskensskolan).

Mellan skolorna varierar antalet lektioner, när de ligger i schemat under dagen och hur långa passen är. På frågan hur eleverna skulle vilja förbättra verksamheten är dessa aspekter centrala. Eleverna på Paradisskolan, som har ett träningstillfälle på skoltid, vill gärna ha fler tillfällen. Andra elever som har två träningsstillfällen (Solskensskolan och Gryningsskolan) kan tänka sig mer träning i skolan medan

någon tycker att det är lagom med två pass i skolan. Elever som har tre tillfällen i veckan (Bodhemsskolan) tycker det är bra. Hur mycket träning eleven önskar i skolan har också ett samband med fotbollssäsongen i föreningarna. Några elever skulle gärna vilja ha mer fotboll på skolan under vintern, men färre på sommaren då antalet träningar ökar med klubb laget. Den flexibiliteten har inte dessa skolor idag utan de har i princip samma antal lektioner under hela terminen. När lektionerna är 50 minuter anser eleverna att det är för kort tid samt att de gärna ser att de har fotboll på förmiddagen för att äta lunch därefter och hinna återhämta sig innan kvällsträningarna. Dessutom vill elever ha tillräckligt med tid mellan lektioner för ombyte och eventuellt mat innan nästa lektion.

De flesta elever säger inledningsvis i intervjuerna att det går bra att kombinera skolfotbollen med klubbträningar, för att sedan beskriva att det kan bli jobbigt ibland. De menar att de blir trötta i kroppen och att en sovmorgon skulle kunna behövas. Det krävs en god planering av eleverna vilket innebär att deras fritid blir mer styrd med mindre utrymme för annat än idrott. Ett orosmoment som elever ibland känner är att de inte hinner med skolan på ett bra sätt. Under en intervju beskriver en elev en önskan om att det borde finnas en person att prata med som kan stärka elevens självförtroende som ibland är lågt.

Det skulle jag ha velat att de hade på skolan, alltså någon att prata med som kan förstärka dig. Jag åkte på en räkmacka ganska långt... vann DM, skytteligan, jag gjorde hur mycket mål som helst. Sen när jag började växa lite då tappade jag snabbheten... det hade ju gått jättebra för mig... och pang sa det bara så stannade allt av. Och jag hade nog önskat att någon kom och pratade med mig om att du kan det här (Pojke 1 åk 9 Gryningsskolan).

Elever framför också att det är viktigt att läraren inte är så hård mot eleverna utan att eleverna kan betrakta läraren som en kompis man kan ha kul med. Lärarna å sin sida önskar att de hade mer tid för feedback till varje fotbollselev.

Genusperspektiv på fotbollsprofil

I alla fyra skolor bedrivs undervisningen i fotboll med flickor och pojkar tillsammans. Men pojkarna är fler än flickorna i alla de klasser som ingår i delstudien. Läraren på Bodhemsskolan beskriver hur antalet flickor minskar successivt med ökad ålder.

Alltså, de som går i sjuan nu, där är det 15 tjejer, 15 killar. De som går i åttan nu är det 22 killar och 8 tjejer, och i nian nu så är det, ja, det är ju 40 killar och 9 tjejer tror jag.

När det gäller att integrera flickor och pojkar är uppfattningen att det fungerar bra i överlag till exempel för att pojkarna justerar sitt fysiska spel till viss del:

Det går ju bra. Alltså, det är ju inte så att de kanske tacklar oss det hårdaste de kan, men det är ju inte heller så att de tänker, nej nu tänker inte jag göra bara för att hon är tjej (Flicka 3, Bodhemsskolan).

En pojke i 9:an menar att han gärna har gemensam undervisning men att flickorna får större fördel av det:

De (tjejerna) tjänar mycket på det eftersom, ja alltså, det går kanske fortare och blir kanske hårdare i närkamper och så. Och då blir man tuffare och man spelar snabbare och, så att de tjänar nog mer på det än vad vi killar kanske gör. Men det är, det är fortfarande roligt att både killar och tjejer kan träna tillsammans. Utan att det ska vara uppdelat och att man ska hålla på med sånt, att det ska bli orättvist och sånt där (Pojke 3, Bodhemsskolan).

De nackdelar som elever beskriver med gemensam undervisning handlar främst om svårigheter för flickorna när de fysiska skillnaderna blir för stora. Det uppstår särskilt på skolor där undervisningen i fotbollsprofilen organiseras med gemensam träning över flera årskurser. När flickor i 7:an ska möta pojkar i 9:an blir det särskilt problematiskt för flickorna i fotbollsundervisningen. Studien visar att flera flickor som börjat i fotbollsprofilen slutat av olika anledningar. En pojke förklarar att flickor kan sluta för att spelet upplevs för hårt av flickorna:

Men de, det var väl, jag vet inte, de sa till oss när vi frågade att de tyckte att det var för hårt. När hade problem med knäet, typ, hade fått operera knäet, så att hon la av. Och ...en slutade ju på den här skolan och då var bara en kvar och hon ville inte vara ensam tjej. (Pojke 1 och 2, Gryningsskolan)

På frågan varför det bara är fyra flickor kvar i en av fotbollsklasserna säger en flicka:

Vissa kanske inte tycker det är så roligt att det är så lite tjejer. Vissa kanske inte tycker det är så roligt att spela med killar (Flicka 1, Sol-skensskolan).

Även om eleverna säger sig tycka om att ha könsintegrerad fotboll på skolan skulle de inte vilja ha det så i klubbagen. En förklaring till ställningstagandet är att det är mer fokus på laget i klubben och att det blir större fysisk skillnad mellan flickor och pojkar ju äldre de blir.

Och sen då började det bli att de blir så här muskliga, (skrattar) eller typ så här, större och så, blir de ju bättre tekniskt ... de är snabbare inomhus (Flicka 1, Bodhemsskolan).

Lärarna säger i första hand att gemensam undervisning med flickor och pojkar är oproblematiske.

Det fungerar hur bra som helst. I början så ville inte tjejerna vara med, men sen nu vill de ju bara köra med grabbarna för de tycker det är kul. (Lärare, Gryningsskolan).

Men annars så kör vi alla övningar ihop och även nu och de (flickorna) klarar sig rätt bra. Och då försöker jag säga till tjejerna att tänk på det nu, det är tufft nu när ni möter killar som är större och starkare kanske och kvickare, men ni måste ju tänka mer med huvudet. Snabbare i tanken nu och spela mycket enklare, men sen när ni kommer till ert lag med jämnåriga så känns det ju hur lätt som helst. Och det är precis så många tar det, att de klarar sig här, när de sen kommer i lag, de har ju hur mycket tid som helst (Lärare, Bodhemsskolan).

Även om lärarna mest ser fördelar med integration av flickor och pojkar så ser de svårigheter med den åldersintegrerade fotbollsundervisningen.

När en tjej i sexan ska spela mot killar i nian då har man full förståelse för att det blir svårt alltså. Men då brukar jag försöka förklara att då får man göra det bästa utifrån förutsättningarna alltså, sparka iväg en fotboll, det kan man göra oavsett vem som står mitt emot dig i så fall. Och framför allt så skapar det en otrolig sammanhållning på skolan. Att niorna inte går runt och fjantar sig med sexorna på skolan utan de vet att men du, den här killen eller tjejen kan mycket väl vara på en SMträning nästa vecka (Lärare, Paradisskolan).

Lärarna menar också att den gemensamma fotbollsundervisningen har en positiv betydelse för den stämning som utvecklas i fotbollsklasserna.

Samtidigt är det ju också positivt för grabbarna, för när man kör övningar då två och två till exempel, sätter ihop en kille och en tjej, så är det betydligt bättre koncentration på grabben än när han kör med sin kompis där. Så det är också en fördel. Och tjejerna tycker det är kul, och tjejerna lär sig fort som fasiken alltså, för de vill visa, de vill inte vara sämre. Då får du fram den här vinnarskallen där också på båda två (Lärare, Gryningsskolan).

Det blir tydligt att den gemensamma undervisningen ställer särskilda krav på flickorna.

Tycker det är väldigt tuffa tjejer som står på sig och är glada och är med på lika villkor och är accepterade av gruppen (Lärare, Sol-skensskolan).

Ett undantag kan göras från gemensam fotbollsundervisning med flickor och pojkar är när de ska spela match i skolans regi. Till exempel genomförs träningspass där flickorna från åk 7-9 har en gemensam träning i veckan på Bodhemsskolan. Dessa elever bildar också skolans flicklag som deltar i skolmästerskap.

Reflektioner delstudie 2

Elevernas preferenser för att få utöva den idrott de utövar på fritiden även i skolan är stor. Fotboll i skolan är i praktiken endast tillgänglig för elever och lärare som har spelat fotboll, eller som varit fotbollsledare, i föreningslivet tidigare. För att vara med i fotbollsprofil krävs att man har förvärvat vissa förmågor att utöva fotboll redan innan valet kan ske. Det står klart att eleverna behöver ett visst habitus med smak för fotboll för att överhuvudtaget välja fotboll i skolan. Det rätta sättet att tänka för elever i en fotbollsprofil är att de ska ha en stark motivation och ett stort intresse för den fotboll som utövas i föreningslivet, de ska vara ambitiösa, ha en vilja att utvecklas som fotbollsspelare och göra sitt bästa samt ha en positiv inställning. Detta kännetecknar den önskade eleven i grundskolans fotbollsprofil. De elever som väljer fotbollsprofil tycker att fotboll är det roligaste de vet och de ser lektionerna som en vila från övrigt skolarbete. Dock matchar inte utbudet av fotboll flickors behov och efterfrågan i lika hög grad som pojkars behov, vilket diskuteras nedan (Larsson, 2010).

Även om eleverna är mycket positivt inställda till skolans fotboll är de osäkra på vad innehållet i fotbollsprofilen ska vara utöver att utvecklas som fotbollsspelare och att ha kul i skolan. Eleverna ger uttryck för att de sällan talar om vad de ska lära sig inom fotbollsundervisningen utan de verkar nöjda med att få träna mer fotboll och få chansen att utvecklas i sin idrott. Lärarna ger uttryck för att syftet är att utveckla fotbollsspelare som ska kunna spela på en högre nivå i föreningslivet. En anledning till den osäkerhet som finns kring innehållet kan ha med det förgivettagna innehållet om att utvecklas i fotboll samtidigt som det inte finns någon nationell kursplan för lärande inom fotbollsprofilerad utbildning. Men även om det skulle finnas kursplaner visar forskning att det ändå kan finnas svårigheter att beskriva ett innehåll i undervisningen, som är fallet inom ämnet idrott och hälsa (Redelius, Fagrell & Larsson 2009). En begränsad medvetenhet om innehåll och vad eleverna ska lära sig kan upplevas något paradoxalt när man i skolan kan förvänta sig tydliga krav på att ett visst lärande ska ske. Ett tydligt fokus

för fotbollsprofiler i grundskolan är att den praktiska fotbollsformågan ska tränas i skolan där ingen, eller mycket begränsad, teoretisk kunskap förväntas av eleverna till exempel om idrotten fotboll, om fotboll i samhället, om kön och fotboll etc.

Studien visar att lärarna bestämmer innehållet mot bakgrund av sin fotbolls kunskap från föreningslivet som spelare eller ledare och att de framhåller en inriktning mot "talangutveckling" inom fotbollsprofilen. När Svenska Fotbollförbundet erbjuder skolorna en Fotbollens arbetsbok för grundskolan och att de har utformat en certifiering av fotbollsprofiler, ges Fotbollförbundet ett stort inflytande över undervisningen i grundskolan (Svenska Fotbollförbundet, 2011). När också läraren är ledarutbildad inom idrottsrörelsen förstärks detta mandat. Genom denna organisering blir utbildningens innehåll mycket starkt relaterat till fotboll sett ur ett föreningsperspektiv.

Det legitima sättet att bedriva fotboll i skolan har därför likheter med idrottsföreningens fotbollsverksamhet. Likheterna gäller främst den särskilda uppmärksamhet som riktas mot utveckling av fotbollsspelarens förmågor för att öka det kapital som är gångbart i den idrottsförening eleven spelar i och kommer att spela i. Men skolans fotboll är också annorlunda i vissa delar i jämfört med idrottsföreningens. Skillnader finns i skolans köns- och åldersintegrering, skolan sätter mer fokus på elevens individuella utveckling och läraren kan inte ha riktigt samma förhållningssätt till barnet som en fotbollstränare i idrottsföreningen kan ha. Dessa skillnader resulterar i lägre krav på eleverna och deras fotbollsprestationer i skolan, vilket är nära kopplat till att laget inte är av samma betydelse i skolan och få matcher förekommer.

Det framträder en bild av elevernas erfarenheter från tre skolor att det är mer allvar och disciplinerat i idrottsföreningarna till skillnad mot fotbollen i skolan. Lärare upplever att de inte kan ha samma förhållningssätt i skolan gentemot barnen som i föreningen. I skolan kan läraren inte vara lika krävande som en tränare i klubben. En förklaring som ges till lägre krav på barnet och dess fotbollsprestationer

ner i skolan är att skolan är obligatorisk medan det är frivilligt att vara med i föreningens fotbollslag.

När det gäller relationen mellan skolans och föreningens fotboll finns idag mycket liten samordning dessa institutioner emellan. Detta påverkar främst eleverna i så motto att de får själva ansvara för att de hinner vila och orkar med alla träningar som erbjuds dem. Eleverna önskar en samordning för att få rätt utveckling i fotboll och rätt vila. Elever ger uttryck för att de kan tappa motivationen för den idrotten de valt och att de kan tvingas välja en föreningsidrott som sammanfaller med idrottsprofilen för att hinna och orka med. Desto mer idrottsprofilens diskurs handlar om elitsatsning mot att kunna leva på sin idrott etc. desto större risk finns att pojkarnas och flickornas starka motivation för fotboll minskar, främst för de elever som inser att de inte kan bli bland de allra bästa i sin idrott. Fotbollsprofilens praktik balanserar på en lina för att eleven ska behålla intresset för fotboll och samtidigt utveckla sitt fotbollskapital så mycket som möjligt som sedan kan omsättas i föreningslivet, nu och i framtiden. Om elevens glöd för fotboll slocknar faller värdet av det utvecklade fotbollskapitalet snabbt.

Studien visar att fotboll i skolan utgör ett rum där genus har betydelse för de erfarenheter flickor och pojkar gör. Man kan säga att fotboll delvis är en och samma produkt som erbjuds på två områden – i skola och i förening – men att de bedrivs utifrån två olika genuslogiker. Eftersom eleverna inte tillhör könsintegrerade fotbollslag i idrottsföreningarna blir det en annan genusbaserad fotbollspraktik i skolan. Integrationen av flickor och pojkar upplevs av lärare och elever mest positiv då de menar att flickor och pojkar respekterar varandra väl, att det ger positiva effekter på undervisningsklimatet, att sammanhållningen i klassen och på skolan stärks samt att flickor utvecklas starkt. Den innebär en möjlighet att utmana könsstereotypa föreställningar.

Resultatet visar samtidigt att det finns problem med en könsintegrerad fotbollsundervisning. Lärare tycks se färre problem än eleverna. Ett problem som synliggörs är att när en könsin-

tegrering sker samtidigt med en åldersintegrering av elever upplevs det extra svårt för flickorna. Skillnaden i ålder mellan eleverna innebär framförallt stora fysiska skillnader mellan flickor och pojkar, vilket skapar hinder för flickorna att utvecklas och hantera undervisningen. Mot bakgrund av att fotboll dessutom ofta anses som en manligt kodad idrott tas denna problematik inte på allvar av skolan och lärarna i fotboll. Det innebär att flickor ställs inför ännu högre krav på att vara "tuffa" flickor och förhålla sig till en manlig norm för att klara av undervisningen och uppskatta den. Ganska oreflekterat över föreningsfotbollens maskulina prägel, de yngre flickornas svårigheter på fotbollslektionerna och minskningen av antalet flickor från åk 7 till åk 9 bedriver de manliga lärarna skolans fotbollsprofil köns- och åldersintegrerat. I sådana fall kan en ökad genusmedveten och stödjande undervisning vara ett sätt att hantera effekterna av den genusbaserade fotbollspraktiken i skolan (Flintoff & Scraton, 2001; Wright, 1999). Studien visar att flickor har slutat med fotbollsprofilen för att det varit för hårt fysiskt spel eller att det varit för få flickor i gruppen, vilket blivit hinder för flickornas motivation och utveckling. Om inte flickor upplever sig som kompetent fotbollsmässigt och känner sig säkra i relation till sitt fysiska kapital stärks inte heller deras idrottskapital, som de investerar i. Risken finns för att elevens smak för fotboll försvagas (Hills, 2006). När det sammanfaller med lärarnas förväntningar på ett stort intresse och stark motivation för att eleven ska orka med tre års fotbollsundervisning förstärks problematiken.

Att flickor inte attraheras i lika hög grad av att välja fotboll i skolan, eller att inte fortsätta med den valda fotbollen i senare årskurser resulterar i en snedfördelning av antalet flickor och pojkar på lektionerna i fotbollsprofilerna. Frånvaron av en problematisering av fotbollsutbudet ur ett genusperspektiv och den köns- och åldersintegrerade undervisningen kan ses som ett exempel på ett symboliskt våld i Bourdieu (1999) termer som innebär att en manlig dominans kan vidmakthållas. Om fotbollens manliga dominans från föreningslivet får råda i skolan riskerar således flickor att inte attraheras av utbudet i lika hög grad som pojkar.

Därmed kan flickor missa möjligheten att få utöva sin fritidssysselsättning i skolan och att få utvecklas i fotboll mot bakgrund av hur undervisningen ser ut idag. När det är få flickor i fotbollsprofilerna bidrar inte undervisningen eller fotbollsklassen till samma möjligheter för flickor att utveckla kompisrelationer med andra flickor vilket kan vara betydelsefullt för ungdomarnas sociala nätverk och motivation till idrott (Eliasson, 2011; Hills 2006). Sammanfattningsvis kan fotbollsprofileringen sägas vara ett sätt för skolan att erbjuda ett utbud av idrott som möter skolmarknadens, fotbollsrorelsens, lärarnas och elevernas – främst pojkars – efterfrågan och intressen av att utöva sin fritidssysselsättning i skolan (Olofsson, 2005).

Avslutande reflektioner

Fenomenet med idrottsprofilerade utbildningar i Sverige skapades och växte inledningsvis fram på gymnasiet. Vår studie visar att fenomenet med idrottsprofilerade utbildning spridit sig och numera har ett stort utbildningsutbud vuxit fram också på grundskolenivå. Idrott har blivit en vara på utbildningsmarknaden, det vill säga ett sätt för skolorna att rekrytera elever på (Kårhus, 2010; Lund, 2010). En viktig skillnad mellan de olika nivåernas utbud är att grundskolans idrottsprofiler inte har ett lika tydligt elitidrottsfokus som på gymnasiet. Genom reformen 2011 har gymnasieskolans elitfokus ytterligare stärkts genom skapandet av de nationellt godkända idrottsutbildningarna (NIU) vid sidan av de redan etablerade riksidrottsgymnasierna (RIG). På högskolenivå arbetar också Riksidrottsförbundet med frågan om elitidrottsuniversitet.

Än så länge är grundskolans utbud och organisering av idrottsprofiler endast lokalt förankrade och framtagna. Detta håller på att förändras då vissa special- och distriktsidrottsförbund har börjat reglera organisationen och innehållet av undervisningen genom att certifiera idrottsutbildningar och erbjuda undervisningsmaterial.

Vår studie visar att idrottsträning under skoltid (*School Sport*) numera är en del av det svenska utbildningssystemet. Därmed tycks också en förändring ske av den svenska

idrottsmodellen. Att tävlingsidrottandet fått ett eget utrymme inom den svenska skolan och att idrottsrörelsen och skolan samarbetar genom idrottsprofilerna kanske innebär att vi istället för den traditionella folkrörelsemodellen snarare borde tala om en ”svengelsk” idrottsmodell för delar av den svenska ungdomsidrotten. En risk med att idrottsrörelsens egna aktiviteter och den tillhörande tävlingslogiken inryms inom skolans idrottsprofilerade utbud är att skolorna bidrar till att reproducera idrottens egen struktur. Det gäller inte minst den manliga normen och dominansen. Den könsintegrerade undervisningen ger dock möjlighet till att bryta sådan manlig dominans, men förutsätter en genusmedveten undervisning. Genom att idrottsprofilerna erbjuder idrott till elever med sådant habitus att de redan är föreningsaktiva, öppnas dörrarna i grundskolan för mera idrott (*för idrottsungdomar*) i stället för idrott för flera (*ungdomar*).

En intressant fortsättning på denna studie vore att undersöka hur denna utveckling påverkar föreningslivets ungdomsverksamhet samt att göra jämförande studier av de breda respektive specifika idrottsprofilernas innehåll och målsättning, samt vilka eleverna och lärarna som deltar är. Vidare behövs också studier med ett genusperspektiv för att förstå hur utformningen av idrottsprofilerad utbildning är anpassad till kön och vilken betydelse det får för flickors och pojkars deltagande i grundskolans idrottsprofiler.

Författarna ansvarar gemensamt för rapportens innehåll.

Frågor om delstudie 1 riktas i första hand till Magnus Ferry och delstudie 2 till Inger Eliasson.

Referenser

Andreasson, J. (2007). *Idrottens kön. Genus, kropp och sexualitet i lagidrottens vardag*. (Akademisk avhandling). Lunds universitet.

Bairner, A. (2010). What's Scandinavian about Scandinavian sport? *Sport in Society*, 13 (4), 734-743.

Bourdieu, P. (1978) Sport and social class. *Social Science Information*, 17 (6), 819-840.

Bourdieu, P., & Passeron, J-C. (1979). *The inheritors. French students and their relation to culture*. The University of Chicago Press

Bourdieu, P. (1988). Program for a Sociology of Sport. *Sociology of Sport Journal*, 5, 153-161.

Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Polity Press.

Bourdieu, P. (1999). *Den manliga dominansen*. Göteborg: Diadlos.

Bourdieu, P. (2004). *Science of Science and Reflexivity*. The University of Chicago Press

Broadly, D. (1990). *Sociologi och Epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS förlag.

Broadly, D. (1998). Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg. *Skeptronhäften* 15. Uppsala universitet.

Eliasson, I. (2009). *I skilda idrottsvärldar. Barn, ledare och föräldrar i flick- och pojkfotboll*. (Akademisk avhandling). Umeå universitet.

Eliasson, I. (2011). 'Gendered socialization among girls and boys in children's football teams in Sweden'. *Soccer and Society*, 12 (6), 820-833.

Eriksson, S. (2007). *Idrott och rörelse i skolan: en studie av idrotten i skolan*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Ferry, M. & Olofsson, E. (2009). Ämnet specialidrott i gymnasieskolan – en utvärdering av ämnet läsåret 2008/09.(FoU-rapport 2009:5). Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Flintoff, A. & Scraton, S. (2001). Stepping into active leisure? Young women's perceptions of active lifestyles and their experiences of school physical education. *Sport, Education and Society* 6 (1), 5-21.

Fundberg, Jesper (2003). "Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter." (Akademisk avhandling). Stockholms universitet.

Graue, M. E., & Walsh, D.J. (1998). *Studying children in context. Theories, methods, and ethics*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Hargreaves, J. (1994). *Sporting females. Critical issues in the history and sociology of women's sport*. London: Routledge.

Hills, L.A. (2006): Playing the field(s): an exploration of change, conformity and conflict in girls' understandings of gendered physicality in physical education. *Gender and Education*, 18 (5), 539-556.

Johnsson, M., & Lindgren, J. (2010). "Great Locations, Beautiful Surroundings!" Making Sense of Information Materials as Guidance for School Choice. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 54 (2), 173-187.

Kårhus, S. (2010). Physical education teacher on the education market – who's defining what physical education teachers need to know? *Physical Education & Sport Pedagogy*, 15 (3), 227-241.

Larsson, H. (2001). *Iscensättningen av kön i idrott: en nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. (Akademisk avhandling). Stockholms universitet.

Larsson, H., Fagrell, B., Johansson, S., Lundvall, S., Meckbach, J., & Redelius, K. (2010). *På pojkar-nas planhalva. Ämnet idrott och hälsa ur ett jämställdhets- och likvärdighetsperspektiv* (Skolverket rapport 355). Stockholm: Fritzes.

Lund, S. (2006). *Marknad och medborgare – elevers valhandlingar i gymnasieutbildningens*

- integrations- och differentieringsprocesser.* (Akademisk avhandling). Växjö universitet.
- Lund, S. (2007). Valfrihet och konkurrens: Utvecklingstendenser inom gymnasieutbildningen. *Pedagogisk Forskning i Sverige, 12*, 281-300.
- Lund, S. (2010). *Idrottsutbildning och utbildningsreformer – en kartlägningsstudie av Sveriges gymnasiala idrottsutbildning.* (FoU-rapport 2010:2). Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Lundgren, U., P. (2002). Utbildningsforskning och utbildningsreformer. *Pedagogisk forskning i Sverige, 7* (3), 233-243.
- Löfgren, K. (2001). *Studenters fritids- och motionsvanor i Umeå och Madison.* (Akademisk avhandling). Umeå universitet.
- Metsä-Tokila, T. (2002). Combining competitive sport and education: how top-level sport became part of the school system in the Soviet Union, Sweden and Finland. *European Physical Education Review, 8* (3), 196-206.
- Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet.* (Akademisk avhandling). Umeå universitet.
- Olofsson, E. (2005). The discursive construction of gender in physical education in Sweden, 1945-2003: Is meeting the learner's needs tantamount to meeting the market's needs? *European Physical Education Review, 11* (3), 219-237.
- Olofsson, E. (2007). The Swedish Sports Movement and PE Teachers 1940-2003: From supporter to challenger?. *Scandinavian Journal of Educational Research, 51* (2), 163-183.
- Olofsson, E. (2008). *Sport as a mean for financing schools.* Paper presented at the 5th EASS Conference, May 22-25, Bled, Slovenia.
- Radtke, S., & Coalter, F. (2007). *Sport Schools: An international Review.* Report to the Scottish Institute of Sport Foundation. Department of Sports Studies, University of Stirling, Stirling.
- Redelius, K. (2008). Idrottsungdomar – med rätt att påverka. En kultursociologisk betraktelse. I Redelius, K., & Larsson, H (Red.), *Leve idrottspedagogiken! En vänbok tillägnad Lars-Magnus Engström* (s.65-80). Stockholm: HLS Förlag.
- Redelius K., Fagrell, B. & Larsson H. (2009). Symbolic capital in physical education and health: to be, to do or to know? That is the gendered question. *Sport, Education and Society, 14* (2) 245-260.
- Riksidrottsförbundet. (2010). *Verksamhetsberättelse med årsredovisningar.* Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Skolverket (2003a). Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. SKOLFS 2003:17.
- Skolverket (2003b). *Läroplan för de frivilliga skolorna.* SKOLFS 2003:18.
- SFS 2010:800. *Skollagen.*
- Svenska Fotbollsförbundet . (2011). *Fotboll i grundskolan.* www.svenskfotboll.se. Hämtad 111215.
- Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten. En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv.* (Rapport 2009:5). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wright, J. (1999). Changing gendered practices in physical education: Working with teachers, *European Physical Education Review, 5* (3), 181-197.

RIKSIDROTTSFÖRBUNDET

Idrottens Hus, 114 73 Stockholm • Tel: 08-699 60 00 • Fax: 08-699 62 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se • Hemsida: www.rf.se